

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

MARTINA ZACHARNÍKOVÁ

KOORDINACE SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ V EU, APLIKACE V ČR

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Věra Štangová, CSc.

Katedra pracovního práva a práva sociálního zabezpečení

Datum vypracování práce: 19.6. 2009

„ Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně za použití zdrojů a literatury v ní uvedených.“

OBSAH:

Úvod.....	1
1. Historický vývoj koordinace.....	2
1.1 Nástin vývoje sociálního zabezpečení	
1.2 Koordinace sociálního zabezpečení v EU	
2. Osobní rozsah koordinace.....	10
3. Věcná působnost koordinace.....	12
4. Základní pravidla koordinace.....	14
5. Určování příslušnosti k právním předpisům.....	19
6. Dávky v nemoci.....	25
6.1 Obecný úvod	
6.2 Vývoj koordinace dávek v nemoci	
6.3 Základní principy koordinace dávek v nemoci	
6.4 Rozlišování dávek v nemoci	
6.5 Dávky věcné	
6.5.1 Vyžádaná péče	
6.5.2 Procesní pravidla při uplatnění nároku na dávku	
6.6 Peněžité dávky v nemoci a mateřství, posuzování zdr. stavu	
6.6.1 Posuzování zdravotního stavu	
6.6.2 Výpočet dávek	
6.6.3 Nároky nezam. osob na pen. dávky v nemoci a mateřství	
6.6.4 Poskytování pen. dávek v nemoci a mateřství nez. osobám	
7. Dávky v invaliditě.....	35
7.1 Obecný úvod	

7.2	Systém typu A	
7.3	Systém typu B	
7.4	Procesní postup a spolupráce institucí	
7.5	Změny v důsledku Nařízení 883/04	
8.	Dávky ve stáří a pozůstalých.....	40
8.1	Obecný úvod	
8.2	Koordinační principy	
8.3	Způsob výpočtu dávek	
8.4	Uplatnění žádosti o důchod v ČR	
9.	Dávky v nezaměstnanosti.....	45
9.1	Obecný úvod	
9.2	Základní principy koordinace dávek v nezaměstnanosti	
9.3	Přehled hlavních změn v Nařízení 883/04	
10.	Rodinné dávky.....	48
10.1	Obecný úvod	
10.2	Rodinné dávky a základní principy	
10.3	Koordinační praxe v ČR	
11.	Institucionální zabezpečení koordinace v ČR, procesní pravidla koordinace.....	52
12.	Zmapování přípravy na koordinaci v ČR, současná aplikace a problémy.....	56
13.	Závěr.....	59

ÚVOD

Koordinace sociálního zabezpečení je svým charakterem téma mezioborové. Zahrnuje v sobě prvky práva sociálního zabezpečení, sociální politiky, práva pracovního, ale také prvek evropský. A je to právě právo evropské, se kterým se veřejnost od vstupu ČR do EU v roce 2004 setkává stále častěji. Bohužel se mi zdá, že neprávnická veřejnost má o této oblasti málo informací, které někdy vedou k velmi zkresleným představám o našem členství v EU a jeho přínosu. Slovo evropské se skloňuje ve všech pádech, ale málokdo má o jeho obsahu jasnou představu. V oblasti koordinace sociálního zabezpečení tomu není jinak. Jen pomalu se české úřady, zaměstnavatelé, zdravotnická zařízení a široká veřejnost seznamují s touto problematikou. Na jejich obranu musím ale podotknout, že jde o oblast velmi rozsáhlou a náročnou. Nicméně se jedná o stále aktuálnější téma, jež roste na významu spolu s rostoucí migrací v rámci EU. Bez zavedení této úpravy by nebylo možné důsledné provedení svobody volného pohybu v rámci Společenství. Základní myšlenkou pro vznik Nařízení 1408/71 a 574/72 bylo to, že žádná osoba, která se pohybuje mezi státy EU za prací, nesmí být zkrácena na svých sociálních právech. Tato základní úprava prošla od svého vzniku značným vývojem, který si jistě zaslouží pozornost. Ba co víc, stává se v současnosti tématem nevyhnutelným. Právě i to přispělo k tomu, že jsem se začala o tuto problematiku blíže zajímat, až můj zájem vyústil do zpracování tohoto tématu v rámci diplomové práce.

KAPITOLA 1

Historický vývoj koordinace

1.1 Nástin vývoje sociálního zabezpečení

Cesta k ucelenému postupu při koordinaci nastalých sociálních situací byla dlouhá a nesmírně složitá. Nebylo lehké obsáhnout celou evropskou historii sociálního zabezpečení do jednoho rámce. Je nutné znovu poznamenat, co již bylo řečeno. Totiž tuto oblast nelze zcela sjednotit, je možná jen forma koordinace. Každý suverénní stát si v průběhu dějin nastavil vlastní sociální systém, byť můžeme říci, že se vytvořily určité sociální modely. Přestože moderní státy vykazují odlišnosti v řešení nastalých sociálních situací, např. co do zařazení jednotlivých sociálních dávek či v jejich pojmenování, lze vystopovat společné základy, na které byly později stavěny kameny v podobě jednotlivých sociálních událostí. Pojdme se ale vrátit na začátek:

Zjednodušeně se dá říci, že za počátkem vzniku sociálního zabezpečení stálo křesťanství. Již předtím existovaly formy péče o staré a nemocné členy společnosti, ale nikdy nedosáhly takového sociálního rozměru. Zkrátka nebyly vedeny osvícenou myšlenkou křesťanského Desatera. Pro názornost lze uvést otrokářskou společnost, kdy péčí o otroka pán chránil jen svůj majetek. Žádná vyšší idea v tom nebyla.

Ale ani v křesťanské péči nemůžeme spatřovat nějakou větší míru organizace, po dlouhá staletí nicméně církevní péče o chudé, nemocné a jinak postižené lidi dominovala. Byla to až průmyslová revoluce a v důsledku ní nastalé problémy, které přinesly změnu. Zejména to byl příliv venkovského obyvatelstva do měst a početná chudina, která si vyžádala zájem veřejné moci. Z dobrovolné formy solidarity se stává organizovaná a institucionalizovaná forma.

Zájem dále vzrůstá s rozvojem moderní podoby průmyslu, kdy nové technologie přinášely také vyšší úrazovost dělníků a v důsledku toho také růst počtu vdov a sirotků, které očekávaly zaopatření. Nejprve to byly svépomocné podpůrné spolky či vzájemnostní pokladny, jak je známe např. u hornických bratrstev.

Postupný rozvoj společnosti ale přináší klíčovou myšlenku budoucího sociálního pojištění, a to participaci zaměstnavatele. Od vzájemnostní loajality se postupně dále přešlo k odpovědnosti státu za uspokojování sociálních potřeb zaměstnanců. Důvod byl prostý – dělnické vzájemnostní pokladny podporovaly hnutí odporu a jejich znárodnění bylo jen snahou o vyřazení dělnictva z politického boje. Se zapojením státu tak vzniká nová epizoda vývoje sociálního zabezpečení, etapa sociálního státu, natolik odlišná od předchozího sociálního liberalismu.

° Jako první vzniká povinné nemocenské pojištění v Německu (1883), následuje úrazové pojištění v roce 1884 a starobní a invalidní pojištění v roce 1889. Tyto zákony bývají označovány jako Bismarckova reforma a položily základ tzv. Bismarckovu modelu sociálního pojištění, který velmi ovlivnil pojišťovací systémy v řadě zemí Evropy, zejména v Rakousku-Uhersku. Povinné sociální pojištění bylo krátce poté zavedeno i pro rakouskou část Rakouska-Uherska, tj. i pro české země. Protože v té době byl předsedou vlády hrabě Taaffe, bývají tyto zákony označovány jako Taafeho reforma. V roce 1888 byl přijat zákon o úrazovém pojištění dělníků a zákon o nemocenském pojištění dělníků, který nabyl účinnosti dnem 1. srpna 1889. Nemocenské pojištění, které zákon upravoval, bylo pojištěním obligatorním. Nárok na dávky měli jen pojištěnci, nikoli jejich rodinní příslušníci. Z pojištění náležely pojištěncům dávky peněžité a věcné. Pojištěné ženy měly nárok na bezplatnou pomoc při porodu a na peněžitou podporu ve výši nemocenského po dobu čtyř týdnů od porodu. Po skončení první světové války v této tradici pokračují nově vzniklé státy, mezi nimi i Československo. Stejně úspěšný byl i další německý zákon, a to o úrazovém pojištění. Také tato úprava se dočkala rozšíření v ostatních evropských státech. To ovšem neplatí o německém zákonu o pojištění pro případ trvalé invalidity a stáří, který si na odezvu musel čtvrt století počkat. Myšlenka pojištění pro případ nemoci a pracovních úrazů položila základy pro pojištění dalších nepříznivých událostí vznikajících v životě člověka.

° Srov. Troster, P. a kol.: Právo sociálního zabezpečení, C.H.Beck, Praha 2008, 4. vydání, str. 29

Zaopatření v nezaměstnanosti, právo na sociální pomoc, pomoc v mateřství – to byly problémy, které si zasloužily řešení na státní úrovni. Například vysoká úmrtnost žen po porodu našla řešení právě v povinném pojištění. Dá se tedy říci, že jednotlivá sociální práva nabývají postupem doby na důležitosti, aby po druhé světové válce byla povýšena na nezadatelná lidská práva, která jsou zachycena v mezinárodních dokumentech. Ale ani to se neudálo ze dne na den, byť je možné tvrdit, že události obou světových válek potřebu zachycení lidských práv na nadnárodní úrovni urychlily.

Potřeba jistého stupně sjednocení přišla s postupnou migrací pracovníků za prací do jiných států již v 19.století. Systémy sociálního pojištění sice sledovaly stejný cíl – zabezpečení pracovníků v nepříznivých sociálních událostech, ale odlišnosti pramenily z jiného rámce, ve kterém vznikaly. Vždyť každý zákonodárce bral v úvahu především svou historickou tradici, politický a ekonomický vývoj, takže i když cíl se mohl shodovat, přístup vykazoval odlišnosti.

Dalším důvodem bylo, že úpravy jednotlivých sociálních událostí nevznikaly ve stejné době ve všech státech.

Jako příklad poslouží již zmíněné penzijní pojištění, zavedené jako první v Německu. V důsledku toho vznikají první mezistátní dohody, které se pokoušejí najít východisko z této situace. Odpovídaly především na otázku, které národní právo uplatnit na migrující pracovníky a jejich rodinné příslušníky, jaká aplikační pravidla tedy uplatnit. Tady převažují přístupy založené na principech místa zaměstnání a místa rezidence. Později dostávají svá označení, tedy smlouvy proporcionální a teritoriální. Potřeba konečného vyřešení tohoto problému dostala konečnou podobu na půdě Mezinárodní organizace práce (MOP). Tato organizace vzniká v roce 1919 a mezi jejími zakládajícími členy je i nově vzniklé Československo. Tato organizace se zabývá spíše aspekty pracovněprávními, ale významně se dotýká i oblasti sociálního zabezpečení. Zde vzniká idea vytvořit jeden kolizní systém, který by nastalé problémy vyřešil a nastavil určitý standard zacházení s migrujícími pracovníky. Děje se tak právě cestou nastavení minimálních standardů zacházení s pracovníky, která jsou schopny dodržovat všechny zúčastněné státy.

Hlavní přínos lze spatřovat v úmluvě č. 102 o sociálním zabezpečení (minimální standardy) a v úmluvě č. 118 o rovném zacházení. Dalším počinem na půdě této organizace byla úmluva č. 48 o zachování práv migrujících osob v oblasti důchodového pojištění, která se ale pro malý počet ratifikací nestala významným dokumentem. Důvodem bylo, že vycházela z modelu fondového financování, které bylo v důsledku poválečného stavu hospodářství opuštěno ve prospěch metody financování průběžného, tak jak ho známe i dnes. Lze tedy shrnout, že výsledkem koordinačních snah na poli MOP bylo přijetí základních pravidel zacházení s migrujícími pracovníky a zakotvení hlavních principů jejich ochrany, jako například zákaz diskriminace v sociálním zabezpečení podle státní příslušnosti. Jiné dokumenty této organizace nenašly odezvy také hlavně proto, že se paralelně vedly diskuze o této oblasti též na poli Rady Evropy a konečně také v rámci vznikajících Evropských společenství. Nicméně její činnost můžeme považovat za odrazový můstek koordinace.

1.2 Koordinace sociálního zabezpečení v EU

Rada Evropy vzniká jako reakce na vznik RVHP a události ve střední a východní Evropě, které vedly k rozpoutání studené války. Jde o organizaci sdružující největší počet evropských států, která klade důraz na ochranu lidských práv. Její vznik souvisí s válečnými událostmi, které hluboce poznamenaly dějiny lidstva, a kterým musí být jednou provždy zabráněno. Vychází z myšlenky trvalého zakotvení lidských práv, svobody vyznání, smýšlení a zákazu diskriminace na základě občanství a rasy, tedy toho, co bylo v době války důsledně popřeno. Jejím hlavním přínosem je formulace Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod z roku 1950, která se však oblasti sociálních práv zvláště nedotýká. Přesto tato organizace přináší v této oblasti významný posun, a to nejprve přijetím dvou prozatímních dohod, které řeší krátkodobé a dlouhodobé dávky. Předpokládaly vznik Evropské úmluvy o sociálním zabezpečení, která by obsahovala obsáhlejší koordinační

pravidla pro zachování nároků migrujících pracovníků při přechodech z jednoho státu do druhého.

Naděje vkládané do tohoto dokumentu se ale nenaplnily, neboť v době, kdy došlo k přijetí této úmluvy, tedy v roce 1973, již byla vypracována koordinační pravidla v Nařízení 1408/71 v rámci Evropského hospodářského společenství.

Lze tedy vystopovat hned tři procesy s podobným cílem, ale s důrazem kladeným na poněkud odlišné aspekty. Zatímco v rámci EHS jde o zajištění volného pohybu v tomto uskupení, MOP a Rada Evropy sleduje zajištění minimálních standardů zacházení, které by byly dodržovány všemi státy. Přestože ne každý pokus se setkal s nadšenou odezvou, zcela jistě stojí za pozornost.

Jak již bylo zmíněno, Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod zakotvení základních sociálních práv nepřinesla, přesto se stala významnou součástí lidských práv. Událo se tak v dokumentu přijatém na půdě OSN, ve Všeobecné deklaraci lidských práv, v jejímž katalogu lidských práv jsou zmíněna i práva sociální. Věnuje se jim čl.22-25, kde se uvádí právo na sociální zabezpečení, včetně zaručení důstojné životní úrovně a práva související s výkonem práce. Vychází se z názoru, že plného zabezpečení občanských práv lze dosáhnout tehdy, pokud budou provázána s právy sociálními.

Na půdě Rady Evropy ale také dochází k ucelenému zakotvení katalogu sociálních práv, který nachází svůj odraz v primárním právu, právě tak, jak se Společenství hlásí ke všem lidskoprávním dokumentům, jako ke všeobecným právním principům, které si zaslouží respekt a uznání. Toto vzájemné prolínání je způsobeno tím, že všechny členské státy ES jsou zároveň členy Rady Evropy. Proto její dokumenty nelze opomíjet při další tvorbě právních předpisů. Takovým katalogem, který ovlivnil další činnost a vývoj v oblasti sociálních práv je Evropská sociální charta, obsahující devatenáct základních sociálních práv. Kromě těch, která se zabývají ochranou práce a práv spojených se sociálním zabezpečením stojí v popředí práva předznamenávající koordinaci sociálního zabezpečení, a to rovnost nakládání i při výdělečné činnosti v jiném státě a ochrana a pomoc

migrujícím pracovníkům. Jistý základ koordinace obsahuje čl.12, který zakotvuje rovnost zacházení pro migrující pracovníky a uznání, zachování a znovunabytí práv sociálního zabezpečení prostřednictvím sčítání dob pojištění. Neméně důležitým počinem je zakotvení práv umožňujících volný pohyb pracovníků vůbec, bez kterého by potřeba koordinace nevznikla. Je poukazováno na potřebu zajistit umožnění výkonu výdělečné činnosti bez jakékoli diskriminace, navíc je tu obsaženo právo na ochranu takových pracovníků a jejich rodin, a to z hlediska dostupnosti zdravotnických služeb, lékařského dohledu a dobrých hygienických podmínek, přístupu k informacím, dále zaručení rovného zacházení ohledně odměny za práci, ale také třeba přístupu v daňovém řízení či poskytování různých dávek. Cílem těchto ustanovení je zajistit co možná největší možnost sloučení rodin, které by jinak zůstaly rozděleny. Úprava se tedy nezaměřuje striktně jen na úpravu postavení migrujících pracovníků v souvislosti s jejich zaměstnaneckým poměrem, ale je též kladen velký důraz na ochranu rodinných příslušníků, do této doby kategorii spíše opomíjenou. Proto i tato kategorie spadá pod koordinační pravidla, byť někdy s nároky užšími a omezenějšími.

Evropská sociální charta v mnohém inspirovala přijetí Charty společenství základních sociálních práv pracovníků, přijatou 11 členskými státy v roce 1989. Jedná se o právně nezávazný dokument, jednotlivých práv se tak nelze dovolat soudní cestou. Evropský soudní dvůr nicméně na jednotlivá ustanovení mnohdy ve své rozhodovací praxi odkazuje, jmenovat lze například délku pracovní doby a právo na odpočinek. Význam spočívá v tom, že Charta počítá s rovností zacházení pro migrující pracovníky, ale zároveň počítá s tím, že státy si samostatně definují vlastní systém zacházení. Takový systém pak bude platit pro vlastní občany a ostatní osoby zdržující se na území tohoto státu. Jde tu o jistý kompromis, rovnosti zacházení s migranty jako s vlastními občany se státy v zásadě nebrání, ale jen při respektování národních právních řádů, tak jak se vyvinula v historickém a sociálním kontextu. V porovnání s koordinačními pravidly zakotvenými v Nařízení se takový přístup dá označit jako zpátečnický, trochu popírající smysl koordinace. Právo ES proto tento přístup překonává, aby bylo možné zajistit důslednou

ochranu nároků migrujících osob, a tedy i provedení volného pohybu, tak jak je zakotven v primárním právu. Teritoriální princip je s ním totiž v rozporu v tom, že neumožňuje zachování jednotlivých nároků pracovníků, k čemuž koordinační pravidla zásadně směřují. Otázka tedy zní – co přináší primární právo jako základ koordinace? Je to hlavně zakotvení svobody pohybu, jako odrazový můstek pro další úpravu v právu sekundárním. Území Společenství vymezuje jako jeden prostor, kde má být zajištěna volnost pohybu osob, zboží, služeb a kapitálu. Pro naše účely je důležitý volný pohyb osob, i když oblast zdravotní péče je v praxi Evropského soudního dvora nejednou brána i jako oblast volného pohybu služeb. Ustanovení o vnitřním trhu obsažené v článku 12 SES je pak konkretizováno v navazujícím článku 39 SES. Pouhá deklarace volného pohybu osob tak dostává konkrétnější rozměr. Je jasné, že občané Společenství budou využívat volný pohyb v souvislosti s migrací za prací, a proto jim musí být zajištěna základní práva s prací související. Tím je jistě zajištění stejných pracovních podmínek, odměny za práci, ale třeba i rovný přístup k práci bez jakékoli diskriminace na základě státní příslušnosti. Dalším aspektem je zajištění nároků z oblasti sociálního zabezpečení, čili aby to, že možnost volného pohybu pracovníci využijí jim opravdu přineslo výhody nebo alespoň postavení srovnatelné s lidmi, kteří se za prací nestěhují.

Kdyby se totiž nevěnovala pozornost otázkám koordinace, bylo by jejich postavení horší, například člověk, který by celý život sice pracoval, ale v různých státech, neměl by ve výsledku nárok na zaopatření ve stáří. To by jistě bylo odrazem nerovného přístupu. Proto článek 42 SES zakotvuje přijetí opatření nezbytných k zajištění volného pohybu, a to rozvedení základních koordinačních postupů v sekundárním právu. Jedná se hlavně o čtyři základní principy, které dostávají v koordinačním nařízení konkrétní podoby a postupem času se více a více precizují. Nebylo to ale Nařízení 1408/71, které by natupo problematiku reagovalo jako první. Předcházejícím důležitým krokem bylo přijetí Nařízení 1612/68. Když se vzájemně porovnají, lze se o nich vyjádřit jako o úpravě základní a nadstavbové, neboť nařízení 1408/71 rozsah úpravy ještě rozšiřuje. Lze mluvit o aktualizaci právní úpravy v reakci na nastalé potřeby doby. Co tedy oba dokumenty spojuje a v čem se liší: Nařízení

1612/68 se zaměřuje pouze na rovnost zacházení na s migrujícími pracovníky a jejich rodinami stejně jako s pracovníky domácími. Jde tedy o pracovněprávní rovinu, která se nedotýká koordinace nároků plynoucích ze sociálního zabezpečení. Tuto rovinu pak zabezpečuje Nařízení 1408/71, které zabezpečuje, aby pracovníci podléhali v každém okamžiku jen jednomu systému a zároveň neztráceli nároky plynoucí ze systému jiného – export dávek. Se změnou bydliště by totiž existující nároky ztratili, ale aplikací principu exportu dávek tak nárok zůstane zachován. Dalšími principy plynoucími z této úpravy je dále sčítání dob pojištění a samozřejmě rovnost zacházení. Mění se i osobní rozsah, původně se vztahoval jen na kategorii pracovníků a jejich rodinných příslušníků, nyní se rozšiřuje i na osoby samostatně výdělečně činné a jejich rodinné příslušníky, studenty, dále na státní úředníky, příslušníky třetích států a osoby neaktivní. Všechny kategorie nebyly do úpravy zahrnuty současně, rozšíření osobního rozsahu reagovalo na soudobou potřebu. Z uvedeného lze tedy shrnout, že mezi Nařízeními opravdu existuje jistý vztah speciality, kdy se postupovalo od úpravy základní přes složitější a konkrétnější situace, protože jedna úprava nikdy obsáhnout veškerou problematiku a už vůbec ne tak rozsáhlou oblast, kterou je oblast koordinace.

Právní úprava se neustále vyvíjí, stále se objevují nové problémy, které si zaslouží pozornost. Pokud toto platí o národních právních rádech, pak o komunitární úrovni to platí dvojnásob. V sociálním zabezpečení se objevují nové druhy dávek, čili se mění věcný rozsah koordinace, i když změny v této oblasti nelze považovat za tak razantní jako v oblasti osobního rozsahu, jak již bylo naznačeno. Všechny tyto změny a narůstající nároky pak vyústily v přijetí nového koordinačního předpisu, který by měl plně vyhovovat potřebám moderní doby 21. století. Ale o tomto novém předpise bude podrobnější zmínka na jiném místě této práce.

KAPITOLA 2

Osobní rozsah koordinace

V oblasti osobního rozsahu lze vystopovat nejrozsáhlejší změny, kdy z původního omezeného rozsahu došlo k rozšíření v podstatě na všechny kategorie osob. Nařízení 1408/71 se tedy původně vztahovalo jen na zaměstnané osoby, které podléhaly nebo podléhají právním předpisům jednoho nebo více členských států a jsou státními příslušníky jednoho nebo více členských států nebo osobami bez státní příslušnosti nebo uprchlíky a bydlí na území jednoho z členských států. Dále zahrnovalo členy rodin takových osob a pozůstalé po těchto osobách. U takto omezeného rozsahu ovšem nezůstalo a v návaznosti na aktuální potřeby dochází k postupnému rozšiřování okruhu osob, kterých se koordinační pravidla budou týkat. Prvním počinem bylo rozšíření osobního rozsahu na osoby samostatně výdělečně činné, neboť takové osoby výrazně přispívají k rozvoji společného trhu jako základu Společenství, a proto musí být takovým osobám zaručen přístup ke stejným právům, jako mají zaměstnané osoby. V této souvislosti můžeme říci, že hybnou silou byl ekonomický aspekt. K dalšímu rozšíření osobního rozsahu dochází až ke konci 90.let, a to na soustavy platné pro státní úředníky, které budou nadále považovány za osoby zaměstnané a podléhající právním předpisům státu, který je zaměstnává. Státní úředníci tak spadají spolu s osobami zaměstnanými na palubě lodi a osobami odvedenými nebo znovu povolányými do služby v ozbrojených silách či do náhradní civilní služby do tzv. zvláštní kategorie osob, které Nařízení vymezuje v čl.13.2.c,d,e.

Od 1.5.1999 se koordinace vztahuje též na studenty. Nutnost tohoto kroku spočívala v tom, že to jsou právě studenti, kteří v rostoucí míře využívají možnosti mobility ke studiu v zahraničí a jejichž nároky plynoucí ze sociálního zabezpečení by bez koordinačních pravidel byly zajištěny jen v omezené míře. Nutno ale podotknout, že se na ně nevztahují zdaleka všechny dávky, což jasně plyne ze statutu studenta.

K poslednímu rozšíření dochází v květnu 2003, kdy je pozornost zaměřena na občany třetích států, kteří legálně bydlí na území některého z členských států.

Zakotvení uvedené změny rozsahu se odlišuje od předchozích rozšíření co do formy. Zatímco změny předcházející byly vloženy do Nařízení 1408/71 přímo, toto se událo odkazovým způsobem přes Nařízení 859/2003.

Krátkou poznámku si ještě zaslouží kategorie uprchlíků a osob bez státní příslušnosti: na ně se totiž vztahují koordinační pravidla za předpokladu, že splňují základní podmínku koordinace, které se až na výjimky uplatní u všech kategorií osob. Ta podmínka spočívá v tom, že se tyto osoby skutečně pohybují mezi členskými státy. Pokud se totiž usadí na území jednoho z členských států, odpadá tím důvod pro nároky plynoucí z koordinace sociálního zabezpečení. Nadále totiž budou podléhat právním předpisům státu, kde se zdržují.

Zajímavou skupinou jsou dále osoby s právem opce. Jedná se o osoby zaměstnané na diplomatických misích a konzulárních úřadech. Pod tímto pojmenováním je nutné rozumět technický a pomocný personál, nikoli diplomatický. Opce se vztahuje na akreditující/vysílající stát a lze ji uplatnit každý rok. Právo opce mají rovněž pracovníci pomocného personálu ES, kdy se toto právo vztahuje na stát zaměstnání/stát, jehož předpisům naposledy podléhali/stát jejich státní příslušnosti a lze ho uplatnit pouze jedenkrát. V obou případech se vystavují formuláře řady E 103.

Takto prozatím konečné určení osobního rozsahu koordinačních pravidel má význam pro určení konečné příslušnosti k právním předpisům, čili, jakému právnímu systému kterého státu bude ve výsledku pracovník podléhat. Takové určení nečiní velké problémy v případech, pokud má pouze statut osoby zaměstnané nebo jen samostatně výdělečně činné. Bylo ale nutné vyřešit otázku, jak postupovat, pokud je jedna osoba zaměstnancem i OSVČ. Řešení je nutno hledat v předpisech o stanovování příslušnosti k právním předpisům. Jelikož jde o problematiku složitou a poměrně rozsáhlou, je potřeba jí věnovat samostatnou pasáž. Lze ale uzavřít, že osobní rozsah koordinace se postupně přizpůsoboval potřebám společného trhu a aktuálním požadavkům, jak na ně upozorňovala praxe.

KAPITOLA 3

Věcná působnost koordinace

V oblasti osobního rozsahu koordinace lze vystopovat rozsáhlé změny. Existovala základní osnova, která v průběhu let zřetelně rozkošatěla. Důvodem tohoto vývoje je zcela jednoznačně zachování volného pohybu osob, který je zaručen primárním právem. Jaké důsledky by měl volný pohyb bez zaručení sociálních nároků, to si lze snadno představit. Na rozdíl od tohoto stavu, změny, ke kterým došlo ve věcném rozsahu, nejsou tak závažné, spíše je možné charakterizovat je jako dílčí. Výjimkou jsou rodinné dávky. Rozsah tedy zůstává zachován. O jaké dávky konkrétně jde, vymezuje článek 4 Nařízení 1408/71:- dávky v nemoci a mateřství

- dávky v invaliditě
- dávky ve stáří
- dávky pozůstalým
- dávky při pracovních úrazech a nemocech z povolání
- pohřebné
- dávky v nezaměstnanosti
- rodinné dávky

Negativní vymezení věcného rozsahu – Nařízení se nevztahuje na sociální a léčebnou pomoc a na soustavy dávek týkající se obětí a důsledků války.

Z uvedeného plyne, že Nařízení je strukturováno podle sociálních událostí, řazení podle sociálních systémů by nebylo praktické již z toho důvodu, že každý členský stát koncipuje svou sociální soustavu jinak. Jak již bylo výše naznačeno, zásadní změna postihla dávky rodinné, a to zavedením kategorie zvláštních nepříspěvkových dávek. Stalo se tak v roce 1992 Nařízením 1247/92. Za tyto dávky se považují, které:

a) jsou určeny k poskytování: i. doplňkové, náhradní nebo pomocné ochrany proti rizikům, zahrnutým v odvětvích sociálního zabezpečení, a které zaručují dotčeným osobám příjem na úrovni životního minima s přihlédnutím k ekonomické a sociální situaci v daném členském státě, nebo

ii. výhradně zvláštní ochrany invalidům, úzce spojené se sociálním prostředím dotčené osoby v daném členském státě,

b) pokud je financování odvozeno výlučně z povinného daňového systému, určeného ke krytí všeobecných veřejných výdajů, a podmínky pro poskytování a výpočet dávky nezávisí na příspěvcích poživatele dávky. Nicméně dávky poskytované k doplnění příspěvkových dávek nebudou, právě z tohoto důvodu, považovány za příspěvkové dávky a

c) jsou uvedeny v Příloze IIa

Osoby, na které se Nařízení vztahuje obdrží tyto dávky výhradně na území členského státu, kde bydlí a v takovém rozsahu, v jakém jsou uvedeny v Příloze IIa

Z dílčích změn lze uvést např. prodlužování referenčních dob, tedy minimálních dob pojištění, které měly předcházet pojistné události, rozšíření rodinných dávek i na OSVČ atd.

Jednotlivé typy dávek budou rozebrány v následujícím textu.

KAPITOLA 4

Základní pravidla koordinace

Tak rozsáhlá a složitá oblast, jakou koordinovaná oblast sociálního zabezpečení bezesporu je, by neobstála bez určení základních pravidel pro její použití v praxi. Tyto základní zásady napomáhají nejenom bezproblémové aplikaci, jsou sjednocujícím prvkem, ale také zárukou toho, že bude se všemi migrujícími pracovníky zacházeno stejně. Jde o to, nastavit pravidla tak, aby ti, kdo se rozhodli využít migrace za prací, nebyli ve výsledku v horším postavení, než ti, kdo nemigrují a využívají pracovních příležitostí v domovském státě.

Jde o tyto základní zásady:

- rovné zacházení
- použití jednoho právního řádu
- sčítání dob pojištění
- export dávek

Rovné zacházení jako hlavní zásada se týká svobody pohybu, jako jedné ze stěžejních zásad, na kterých spočívá činnost Společenství. Takto je vyjádřena i čl. 12 Smlouvy ES. Tato zásada klade důraz na rovné postavení těch, kdo migrují s těmi, kteří svobodného pohybu nevyužívají. Nařízení 1408/71 tuto zásadu upřesňuje jako zákaz diskriminace na základě státního občanství, a to jako její projev přímý i nepřímý. Za diskriminaci přímou se považují taková opatření národní legislativy či takové rozhodování národních institucí, jež vylučují z nároků a práv osoby, které nejsou státními příslušníky konkrétního státu. Nepřímou diskriminací se dle judikatury ESD rozumí jakákoli jiná diskriminace, která používá jiná rozlišovací kritéria, jež ale ve svém výsledku rovněž diskriminuje občany jiných členských států oproti vlastním státním příslušníkům. Příkladem takové diskriminace by mohlo být ustanovení, které vyžaduje, aby např. všechny děti osoby, která žádá o rodinnou dávku byly rezidenty státu, který má tuto dávku poskytnout.

Takové ustanovení se na první pohled jeví jako bezproblémové, ale ve výsledku s negativními důsledky pro rodiny, jejíž členové migrují. Diskriminuje tedy nepřímo, zatímco u prvního případu je diskriminace nápadná na první pohled.

Nařízení 883/04 obsahuje tuto zásadu ve svém čl.4:

Nestanoví-li toto nařízení jinak, osoby, pro které se toto nařízení použije, pobírají stejné dávky a podléhají stejným povinnostem stanoveným právními předpisy kteréhokoli členského státu jako jeho státní příslušníci.

Rovnost zacházení jako s vlastními státními příslušníky se dotýká rovněž právních účinků relevantních právních předpisů. Jako příklad lze uvést důchodové dávky, kdy kompetentní stát bude povinně zohledňovat skutečnosti, ke kterým došlo mimo jeho území, které ale mají vliv pro přiznání některé z důchodových dávek, ke kterému je daný stát kompetentní.

Na konkretizaci tohoto principu v podobě nařízení 883/04 nese velký podíl judikatura ESD, který se k této otázce mnohokrát vyjadřoval.

Použití jednoho právního řádu lze považovat za jednu z nejdůležitějších a také nejsložitějších otázek pro oblast koordinace, která svoji konkrétní podobu dostává při určování příslušnosti k právním předpisům. Její význam spočívá ve správném přiznání a zachování nároku na dávky migrujícího pracovníka a na zachování právní ochrany a jistoty. Napomáhá totiž předcházení dvou typů konfliktů, ke kterým by jinak docházelo. Mohlo by totiž dojít k tomu, že osoba by nebyla pojištěna vůbec nebo naopak ve více státech najednou. Obě tyto situace jsou jistě nežádoucí a úkolem této zásady je jim účinně předcházet a vyvarovat se následným aplikačním problémům. Jinak by mohlo docházet k následujícím situacím: při negativním konfliktu by osoba nebyla vůbec pojištěna, když by pracovník bydlel ve státě, kde je pojištění vázáno na zaměstnání a pracoval ve státě, který by pojištění vázal na bydliště. Při pozitivním konfliktu by docházelo k situaci opačné, a to tak, že by osoba bydlela ve státě, který váže pojištění na bydliště a pracovala ve státě, který pojištění váže na zaměstnání. Taková osoba by tedy odváděla pojistné dvakrát.

Jak již bylo řečeno, obě tyto situace jsou nežádoucí a úkolem koordinace je jim předcházet. Všeobecným pravidlem pro určení příslušnosti je princip *lex loci laboris*, tedy pojištění je vázáno na stát, kde je práce vykonávána. K odstraňování případných konfliktů pak slouží institut určování příslušnosti, o kterém bude pojednáno níže.

Článek 13 Nařízení obsahuje pravidla pro určení příslušnosti jak pro osoby zaměstnané, tak pro osoby samostatně výdělečně činné, ale i pro další kategorie osob, a to následovně

- osoba zaměstnaná na území jednoho členského státu podléhá právním předpisům tohoto státu, i když bydlí na území jiného členského státu nebo když registrované ústředí nebo místo podnikání instituce, podniku nebo osoby, které ji zaměstnávají, je na území jiného členského státu

- osoba, která je samostatně výdělečně činná na území jednoho členského státu podléhá právním předpisům tohoto státu, i když bydlí na území jiného členského státu

- osoba zaměstnaná na palubě lodi plující pod vlajkou členského státu podléhá právním předpisům tohoto státu

- státní úředníci a osoby za takové považované podléhají právním předpisům členského státu, kterým podléhá úřad, který je zaměstnává

- osoba odvedená nebo znovu povoláná do služby v ozbrojených silách nebo do náhradní civilní služby členského státu podléhá právním předpisům tohoto státu. Jestliže vznik nároku podle těchto právních předpisů je závislý na splnění doby pojištění před vstupem do nebo po propuštění z takové vojenské nebo náhradní civilní služby, vezme se v potřebné míře zřetel na doby pojištění splněné podle právních předpisů kteréhokoli jiného členského státu, jako kdyby šlo o doby pojištění splněné podle právních předpisů zprvu zmíněného státu. Zaměstnaná nebo samostatně výdělečně činná osoba odvedená nebo znovu povoláná ke službě v ozbrojených silách nebo v náhradní civilní službě si zachová status zaměstnané nebo samostatně výdělečně činné osoby

- osoba, která přestane podléhat právním předpisům členského státu, aniž se na ni počnou vztahovat předpisy jiného členského státu

v souladu s jedním z pravidel stanovených v předcházejících pododstavcích nebo v souladu s jednou z výjimek nebo jedním ze zvláštních ustanovení, které jsou uvedeny v člancích 14 až 17, bude podléhat právním předpisům členského státu, na jehož území bydlí a budou se na ni vztahovat pouze tyto předpisy

Nařízení upravuje otázky příslušnosti jednodušším způsobem. Prvně se použije zásada *lex loci laboris*, tedy místo výkonu práce pro osoby zaměstnané a samostatně výdělečně činné. Zvláště je upravena vojenská a státní služba a situace, kdy nezaměstnaná osoba bydlí v jiném státě, než je příslušný k výplatě dávek v nezaměstnanosti. Všechny ostatní případy se pak řídí právními předpisy státu bydliště, není-li v Nařízení stanoveno jinak.

Sčítání dob pojištění je princip nezbytný k zachování nároku na dávky pracovníka, který se pohybuje v rámci Společenství. Kdyby ho nebylo, znamenalo by to citelné důsledky ve sféře nároků pracovníka. Jako příklad lze uvést nárok na^o důchod. Kdyby se totiž do doby pojištění nezapočítávaly doby odpracované v různých státech, jen těžko by pracovník dosáhl doby stanovené pro nárok na důchod. Důsledky si pak lze lehce představit. Zatímco v Nařízení 1408/71 je tento princip upraven v souvislosti s jednotlivými typy dávek, Nařízení 883/04 pak toto zobecňuje v čl.6, kde ukládá příslušným institucím členských států brát v úvahu doby pojištění, zaměstnání, samostatně výdělečné činnosti nebo trvalého pobytu získané podle předpisů kteréhokoli členského státu, jako by se jednalo o doby získané podle právních předpisů, které uplatňuje.

Posledním z principů, který se při koordinaci uplatňuje je export dávek, resp. zachování nabytých práv. Článek 10 Nařízení 1408/71 jako dávky, které budou poskytovány do státu bydliště označuje dávky invalidního, starobního a pozůstalostního důchodu, důchody z pracovních úrazů a nemocí z povolání a pohřebné. Nařízení 883/04 pak export dávek rozšiřuje na peněžité dávky jako takové, tedy nejen na důchody a pohřebné.

---

^o V českém systému důchodového pojištění podmínka 25 let pojištění pro nárok na důchod

K těmto čtyřem stěžejním zásadám v poslední době přistupuje ještě zásada stejného posuzování skutečností jako pátá zásada koordinace sociálního zabezpečení.

Tuto zásadu lze popsat takto: skutečnosti, příjmy a jiné okolnosti, které mají význam pro posouzení nároků migrujících pracovníků, nicméně nastaly v jiných státech, je třeba brát v úvahu stejně, jako by nastaly v daném členském státě. Formulace této zásady vychází z judikatury ESD, který ve svých rozsudcích uvedl, že instituce jsou za určitých podmínek povinny zacházet se skutečnostmi nastalými v jiných členských státech zacházet stejně, jako kdyby nastaly na jejich území. Tato zásada našla zakotvení v čl.5 Nařízení 883/04, kam bylo zahrnuto následující znění:

Čl.5 Rovné zacházení s dávkami, příjmy, skutečnostmi nebo událostmi. Nestanoví-li toto nařízení jinak a s ohledem na zvláštní prováděcí předpisy, použije se toto:

- jsou-li podle právních předpisů příslušného členského státu pobírání dávek sociálního zabezpečení a jiného příjmu přiznávány určité právní účinky, příslušná ustanovení těchto právních předpisů se použijí také na pobírání rovnocenných dávek získaných podle právních předpisů jiného členského státu a na příjem získaný v jiném členském státě
- jsou-li podle právních předpisů příslušného členského státu právní účinky připisovány existenci některých skutečností nebo událostí, přihlíží tento členský stát k podobným skutečnostem, které nastaly v kterémkoli členském státě ta, jako by k nim došlo na jeho území.

Zakotvení této zásady vede k právní jistotě migrujících pracovníků. Je ovšem jasné, vzhledem k judikatuře, že se obsah tohoto principu bude ještě do budoucna vyvíjet. Tomu bude jistě docházet i u zbývajících čtyřech principů s ohledem na aktuální problémy. Bude tedy jistě účelné sledovat nadcházející vývoj.

KAPITOLA 5

Určování příslušnosti k právním předpisům v právu ES

Předpokladem volného pohybu je zajištění konkrétních nároků migrujících pracovníků v sociální oblasti. Vždy je nutné zkoumat, kterým právním řádem se tyto nároky budou řídit. A právě toto určení by bez kolizních pravidel nebylo možné, v praxi by docházelo k nesčetným komplikacím. Ve svém důsledku by se mohlo stát, že by určitý pracovník nebyl pojištěn buď vůbec nebo hned dvakrát. Jelikož obě varianty jsou nežádoucí, je nutné podle kolizních pravidel určit rozhodný právní řád. Jde tedy o to, nastavit pravidla tak, aby pracovník nezůstal bez sociální ochrany, tedy aby jeho nároky byly zachovány. Cíl kolizních pravidel přesně vystihl ESD v případě °*Massonet*, když konstatoval, že jím je: *prevence existence jakékoli plurality či souběhu povinností odvádět pojistné, která je důsledkem souběžné či alternativní aplikace právních předpisů několika států, a také zabránění situaci, kdy by dotčené osoby zůstaly bez ochrany v oblasti sociálního zabezpečení v důsledku neexistence právních předpisů, které by se na ně vztahovaly.*

Pravidla pro určení příslušnosti jsou obsažena v rámci Nařízení 1408/71 část II., které odpovídá část III. Nařízení 574/72, kde jsou obsažena prováděcí pravidla. Pokud by se měla vystihnout jejich povaha, opět lze použít názor ESD, který je výstižně popsal takto: *vyčerpávající a jednotný systém kolizních norem, jejichž cílem je zajistit, že pracovníci pohybující se v rámci Společenství budou podléhat systému sociálního zabezpečení pouze jednoho členského státu, čímž zároveň vylučují souběžnou aplikaci více systémů právních předpisů, a předchází obtížím, které by taková situace přinesla.*

Základní instituty pro určení příslušnosti, které budou popsány v následujícím textu, jsou tyto:

- migrující osoba podléhá v jistém okamžiku právním předpisům o sociálním a zdravotním pojištění jen jednoho státu(čl.13 Nařízení 1408/71)

°Případ C-50/75 Massonet

- základní pravidlo – lex loci laboris
- nerozhoduje státní příslušnost osoby
- další zvláštní pravidla týkající se:
  - určité sociální situace
  - určité kategorie osob
  - vyslané osoby
  - souběžný výkon činnosti ve dvou a více státech
  - výjimka dle čl.17

Příslušnost k právním předpisům podle místa výkonu výdělečné činnosti

Základním pravidlem pro určení příslušnosti je tedy pravidlo lex loci laboris, tedy použití právních předpisů toho členského státu, ve kterém zaměstnaná nebo samostatně výdělečně činná osoba skutečně vykonává svou činnost. Pracovník v tomto státě tedy odvádí pojistné a má možnost nárokovat dávky, a to i v tom případě, že jejich poskytování je vázáno na bydliště žadatele. Pokud zaměstnanec nebo OSVČ jsou výdělečně činní pouze v jednom státě, pak podléhají předpisům tohoto státu, tedy jsou pojištěni v tomto státě.

Čl.13(2)(a) Nařízení 1408/71

Zaměstnanec podléhá právním předpisům toho členského státu, na jehož území pracuje, bez ohledu na to, kde bydlí nebo kde má sídlo zaměstnavatel.

Čl.13(2)(b) Nařízení 1408/71

OSVČ podléhá právním předpisům toho členského státu, na jehož území vykonává činnost, bez ohledu na to, kde bydlí.

Formulář E101 se nevystavuje.

Složitější situace nastává, pokud je výdělečná činnost vykonávána ve vícero státech najednou. I zde platí, že se pojistné platí pouze jednou. Modelově mohou nastat různé situace, zde je jejich řešení:

Zaměstnání ve dvou státech

Pravidla pro posouzení takové situace jsou obsažena v čl.14 odst.2 Nařízení 1408/71. Prvním kritériem, které se posuzuje je, zda osoba ve státě, kde vykonává výdělečnou činnost také bydlí či nikoli. Tedy, pokud je osoba zaměstnána ve dvou a více státech a v jednom z nich se nachází její bydliště, podléhá vždy pouze státu místa bydliště. Ale může nastat i situace, že osoba vykonává zaměstnání ve více státech pro téhož zaměstnavatele, ale v žádném z nich nemá své bydliště, pak podléhá právním předpisům státu, kde má své ústředí nebo zaregistrované sídlo zaměstnavatel.

OSVČ ve dvou státech

Také zde se přednostně uplatní předpisy státu bydliště – takže pokud OSVČ vykonává svou činnost ve více státech a v jednom z nich bydlí, podléhá právním předpisům státu bydliště. Ale může nastat i odlišná situace: v případě, že bydlí v jednom členském státě a v několika dalších vykonává svou výdělečnou činnost, použijí se právní předpisy státu, kde je vykonávána hlavní část výdělečné činnosti.

V jednom státě zaměstnanec, ve druhém OSVČ

V takové situaci se prioritně uplatní právní předpisy státu zaměstnání. Čl.14c odst.2 však umožňuje členským státům vkladem do Přílohy VII. Nařízení 1408/71 založit takové osobě dvojí pojištění, a to jak ve státě zaměstnání, tak ve státě samostatně výdělečné činnosti.

Řešení zvláštních situací:

Vyslání pracovníků: Čl.14(1) Nařízení 1408/71- zaměstnanci

Čl.14a(1) Nařízení 1408/71- OSVČ

Osoba, která normálně vykonává činnost na území prvního členského státu jako osoba zaměstnaná nebo jako OSVČ, a která je dočasně vyslána na území druhého členského státu, aby tam provedla práci, podléhá za splnění určitých podmínek právním předpisům prvního státu. Podmínkami vyslání se rozumí: - zaměstnanec nebo OSVČ spadá pod Nařízení1408/71

- pojištění ve vysílajícím státě
- doba vyslání max. 12 měsíců
s možností prodloužení(max. 12 měsíců)
- vztah mezi zaměstnancem a
vysílajícím podnikem(tzv.organická vazba)
- normální činnost vysílajícího podniku
ve vysílajícím státě
- zaměstnanec nebyl vyslán, aby
nahradil jiného vyslaného zaměstnance, který dovršil dobu vyslání

Aplikace těchto ustanovení není bezproblémová, potíže přináší to, že některé zmiňované pojmy (práce, normální činnost podniku, validita osvědčení, kategorie osob, ...) nejsou definovány. O nápravu se několikrát pokusil ESD ve svých rozsudcích. Následující pasáž bude věnována nejdůležitějším z nich.

Barry Banks a ostatní vs. Theatre royal de la Monnaie/C-178/97/

Britský operní pěvec (OSVČ ve Velké Británii) působil 3 měsíce v letech 1992-95 v Belgii, kde mu srazili sociální příspěvky jako zaměstnanci, ačkoli předložil britskou E101 jako vyslaný pracovník.

Pojem práce uvedený v čl.14a odst.1 písm.a) Nařízení 1408/71 zahrnuje jakýkoli typ vykonávané práce, ať již formou závislé činnosti nebo samostatně výdělečné činnosti.

Osvědčení E101, které bylo vystaveno v souladu s článkem 11a Nařízení 574/72 je závazné jak pro příslušnou instituci členského státu, do kterého samostatně výdělečně činná osoba směřuje s cílem realizovat zde pracovní úkol, tak pro osobu, která využívá služeb tohoto pracovníka.

Fitzwilliam Executive Search Ltd (FTS) vs. Bestuur van het Landelijk institut sociale verzekeringen/C-202/97/

Čl.14 odst.1 písm.a) Nařízení 1408/71 – chce-li mít užitek z tohoto ustanovení podnik, který poskytuje výpomocné pracovníky, musí běžně vykonávat své činnosti ve vysílajícím státě

Čl.11 odst. 1 písm.a) Nařízení 574/72 – osvědčení vystavené institucí určenou příslušným úřadem jednoho členského státu, je závazné. V případech, že instituce státu vyslání vyjádří pochybnost ohledně správnosti skutečností, na kterých je osvědčení založeno nebo ohledně právního posouzení těchto skutečností a z toho důvodu i o souladu informací obsažených v tomto osvědčení s Nařízením 1408/71, zejména s čl.14 odst.1 písm.a), instituce, která osvědčení vystavila je povinna přezkoumat důvody, na jejichž základě bylo osvědčení vystaveno a v opodstatněných případech toto osvědčení odebrat.

Nařízení 883/04 toto ustanovení zásadně nemění, úpravy se týkají dílčích podmínek, jde o prodloužení doby vyslání z původních 12 na 24 měsíců, ovšem odpadá možnost dalšího prodloužení vyslání o dalších 12 měsíců v případě prodloužení práce. Jde o krok, který bude jistě vítaný, neboť umožní takovými pracovníkům déle setrvat v systému vysílajícího státu.

Zvláštní kategorie osob – čl.13.2.c, d, e Nařízení 1408/71

- osoby zaměstnané na palubě lodi se řídí právními předpisy státu, pod jehož vlajkou loď pluje

- státní úředníci podléhají předpisům státu, který je zaměstnává

- osoby povolané nebo znovu povolané do služby v ozbrojených silách nebo do náhradní civilní služby se řídí předpisy státu, který je povolal

Do této skupiny lze navíc zařadit další kategorii osob, a to osoby s právem opce. Jmenovitě se jedná o osoby zaměstnané na diplomatických misích a konzulárních úřadech, ale musí jít o pomocný a technický personál, tedy nikoli diplomatický. Opce se vztahuje na akreditující/vysílající stát a je možné ji uplatnit každý rok. Ve vztahu k těmto osobám se tedy uplatní čl.16.1 a 16.2 Nařízení 1408/71 čl.13 Nařízení 574/72. Čl.16.3 Nařízení 1408/71 se pak týká pracovníků

pomocného personálu ES. Opce se pak vztahuje na stát zaměstnání/ stát, jehož předpisům naposled podléhali/ stát jejich státní příslušnosti a lze ji uplatnit jen jednou. V obou výše uvedených případech se vystavuje formulář E 103.

Konečně zbývá vypořádat se s kategorií osob neaktivních. Zde se použije čl.13 odst.2 písm.f) Nařízení 1408/71, který říká toto: osoba, která přestane podléhat právním předpisům jednoho členského státu, aniž se na ni začnou vztahovat předpisy jiného členského státu, podléhá právním předpisům svého bydliště, a to výlučně. Datum a podmínky, za kterých se právní předpisy na danou osobu přestávají vztahovat, budou určeny institucí státu posledního zaměstnání- viz čl.10b Nařízení 574/72. V Nařízení 883/04 je pak promítnuta zásada, podle které v případě, že osoba pobírá z titulu zaměstnání či pojištění v jednom členském státě určité dávky, podléhá po tuto dobu stále předpisům toho to státu, a to i když není výdělečně činná a bydlí v jiném členském státě.

Pod osobní rozsah koordinace ještě spadá kategorie studentů. Tato kategorie by se dala považovat jistě za problematickou, a to z toho důvodu, že nejsou nastavena pravidla pro určení příslušnosti k právním předpisům. Výslovně se o příslušnosti studentů hovoří v souvislosti s věcnými dávkami v nemoci a u dávek rodinných. Jejich pozice ohledně ostatních dávek zůstává nejistá. Přijatelným by se mohl zdát argument, že studenti jsou kategorií nevýdělečnou, a proto z povahy věci plyne, že nemohou být subjekty např.dávek v nezaměstnanosti. Tato situace do budoucna zřejmě neobstojí a jistě vznikne potřeba zabývat se výslovnou úpravou. Za úvahu by stála myšlenka stanovit pro kategorii studentů fikci, jako by se jednalo o zaměstnání.

KAPITOLA 6

Dávky v nemoci

6.1 Obecný úvod

Zdraví obyvatelstva představuje nejvyšší společenskou, ale i ekonomickou hodnotu, kterou je stát povinen chránit a případně zmírňovat negativní důsledky, pokud dojde k jeho ohrožení nebo dokonce k poškození. Tato povinnost státu vyplývá z vnitrostátních ústavních zákonů. Jestliže dojde k poškození zdraví, přináší tato skutečnost pro jednotlivce nepříznivé následky, projevující se jednak ve sféře fyzické, ale výrazně zasahující též do sféry ekonomické. A právě hmotné zajištění jednotlivce, který z důvodu nemoci nemůže uspokojovat své ekonomické potřeby je úkolem státu, který na nastalou sociální událost reaguje. Stát ale neintervenuje teprve až když k takové situaci dojde, jeho úlohou je takovými nepříznivým situacím též aktivně čelit. V této souvislosti lze identifikovat tři úkoly, které moderní systémy sociální ochrany plní: -preventivní ochrana zdraví jako společenského statku prvořadé priority

-léčení následků sociální události, jakou je nemoc
či úraz

-hmotné zajištění osob, které jsou v důsledku zdravotního omezení znevýhodněny

Také z hlediska organizačního je možné rozlišovat dva přístupy k zajištění nároků a potřeb v případě nemoci: - financování dávek v nemoci prostřednictvím státního rozpočtu, kdy nositelem a zajišťovatelem této povinnosti je stát. Klíčovým faktorem pro získání nároku na dávku je pak bydliště na území daného státu.

-přenesení této povinnosti na nezávislé samosprávné instituce, které finanční prostředky spravují a přerozdělují jednotlivým příjemcům. Podmínkou pro získání nároku na dávku je hrazení pojistného.

Rozdíly mezi jednotlivými mohou spočívat též v počtu institucí, které se v oblasti dávek v nemoci pohybují.

Pro účely koordinace je nutné připomenout, že úkoly státu plynoucí z vnitrostátních ústavních zákonů byly přeneseny na evropskou úroveň, konkrétně do článku 152 odst. 5 SES, který stanoví: *činnost Společenství v oblasti veřejného zdraví plně respektuje odpovědnost členských států za organizaci zdravotnictví a poskytování zdravotní péče a služeb.*

V této oblasti, která je velmi diferencovaná a komplikovaná, lze dobře spatřovat, proč není cílem plná harmonizace, ale jen postupné sblížení a koordinace jednotlivých právních řádů.

6.2 Vývoj koordinace dávek v nemoci

Průlomovým mezníkem v této oblasti byl rok 2004 a s ním zavedení Evropského průkazu zdravotního pojištění (EHIC) jako dokladu o nároku na zdravotní péči při přechodném pobytu v jiném členském státě. Jeho zavedením odpadla složitá procedura, která existovala před tímto datem. Podle dřívější úpravy se totiž pojištěnec z jiného členského státu před návštěvou lékaře musel prokázat prostřednictvím formuláře E 111 na místní instituci zodpovědné za hrazení nákladů zdravotní péče. Na základě nové úpravy se Evropský průkaz pojištěnce předkládá v případě potřeby ošetření přímo u lékaře. Předložení EHIC má stejné důsledky jako předložení průkazu místního pojištěnce. Odpadá tak dřívější nepraktická a často kritice podrobovaná procedura. Uvedené změny se také týkají změny rozsahu nároku na zdravotní péči. Nastává tak rozšíření z neodkladné a nutné péče na lékařsky nezbytnou zdravotní péči s přihlédnutím k povaze dávek a předpokládané délce pobytu. Tato definice tedy zahrnuje veškerou zdravotní péči, kterou osoba na území státu pobytu z lékařského hlediska potřebuje, poskytovanou v takovém rozsahu, aby se nemusela vracet do státu pojištění dříve, než zamýšlela.

6.3 Základní principy koordinace dávek v nemoci

Také v oblasti dávek v nemoci se uplatní základní principy, na kterých je koordinace založena. Do popředí vystupuje zásada rovného zacházení v souvislosti s věcnými dávkami zdravotní péče. Platí, že pojištěnec na

území jiného členského státu, než je stát pojištění, má nárok na takový rozsah péče, který by pojištěnec místního systému.

Základní myšlenkou pro tuto oblast je tedy zajištění stejně snadného přístupu k léčení jako mají místní pojištěnci, stejné kvality a rozsahu a za stejnou cenu zdravotní péče. Ve vztahu k peněžitým dávkám v nemoci se tento princip projevuje při posuzování pracovní neschopnosti. Tímto se ovšem uplatnění základních principů koordinace nevyčerpává. Samozřejmě i zde platí princip jednoho pojištění vývozu dávek do ciziny a sčítání dob pojištění.

6.4 Rozlišování dávek v nemoci

Nemoc jako sociální událost je příčinou vzniku dvou hlavních nároků takto postižené osoby. Prvně jde o dávky poskytované za účelem léčení zdravotních problémů pojištěnce, a dále pak o materiální zabezpečení osoby po dobu nemoci. Toto vede k diferencování dávek na dávky věcné a peněžité, a také k jinému přístupu co do jejich poskytování. Věcné dávky jsou totiž poskytovány podle předpisů státu bydliště/pobytu, zatímco peněžité dávky podle předpisů státu pojištění. Ve svém důsledku to znamená, že pokud je dávka posouzena jako věcná, řídí se její případné poskytnutí předpisy státu bydliště. Může tedy dojít i k takové situaci, že když není taková dávka ve státě bydliště poskytována, nemá na ni osoba nárok, přestože ve státě pojištění taková dávka poskytována je.

Nyní, po tomto krátkém představení této problematiky, se budu podrobněji věnovat jednotlivým typům dávek.

6.5° Dávky věcné

Jak již bylo řečeno v předcházejícím textu, změny se zavedením EHIC se projevily také v rozsahu poskytování zdravotní péče. Nyní tedy při přechodném pobytu na území jiného členského státu má osoba krytá Nařízením nárok na nezbytnou zdravotní péči s přihlédnutím k očekávané délce pobytu. Významným pojmem v této oblasti je tedy *očekávaná délka pobytu*, od které pak odvisí rozsah poskytované péče.

° u nás úkony zdravotního pojištění

Zdravotní péče se poskytuje tak, aby se pojištěnec nemusel vracet do státu pojištění dříve, než původně zamýšlel. Rozsah poskytované péče se tak v závislosti na této proměnné mění od provizorního ošetření až po náročné lékařské zákroky.

Př. Paní C, která je pojištěna ve státě EU, pobývá po dobu jednoho semestru v rámci svého studia v ČR. V ČR je za dávku v případě nemoci považována také léčba v nemocnici, jakož i poskytnutí léčebných prostředků v rámci všech výkonů léčebné fyzioterapie, jako jsou masáže a rehabilitace. Na začátku posledního měsíce semestru utrpí paní C zlomeninu nohy, kvůli které musí zůstat tři týdny v nemocnici. Lékař v nemocnici při propuštění z nemocnice zjistí, že paní C – aby byla zajištěna plná pohyblivost léčené nohy- musí během následujících dvou až tří týdnů zahájit odpovídající rehabilitaci. V uvedeném případě musí být v rámci výpomoci poskytnuta nemocniční léčba, rehabilitace však již nikoli.

6.5.1 Vyžádaná péče

Tento druh lékařské péče je také kryt Nařízením, platí zde ovšem jistá specifika. Z prvé jde o to, že na tento druh péče není zpravidla nárok. O poskytnutí souhlasu s vycestováním se vede řízení, ve kterém jsou zvažována daná kritéria. O jaké podmínky se jmenovitě jedná. První podmínkou je, že jde o osobu s bydlištěm na území jiného členského státu, kam se po vzniku nemoci hodlá vrátit a pokračovat v léčbě. Jestliže je toto splněno, souhlas s vycestováním nesmí být odmítnut. Druhým případem, kdy k odmítnutí nesmí dojít, je takové léčení, které se v zemi pojištění poskytuje a hradí z veřejného zdravotního pojištění, které ale nemůže být tomto státě poskytnuto s přihlédnutím k současnému zdravotnímu stavu žadatele a předpokládanému vývoji nemoci. Protože se jedná o oblast, která bývá často předmětem sporů, hraje zde zcela nezpochybnitelnou úlohu ESD, který se ve svých rozsudcích často vyjadřoval zejména ke kritériím, ke kterým se musí v řízení o udělení souhlasu přihlížet. Kompetentní zdravotní pojišťovny musí postupovat v souladu s danými administrativními postupy, aby nedocházelo k nedůvodným odepřením souhlasu s vycestováním.

Měřítkem tedy může být: bolestivost, zdravotní stav, jeho vývoj, předpokládaný průběh nemoci atd..

Činnost ESD je zde zaměřena na stanovení pevných hledisek, a tak na jisté standardizování postupu v oblasti, která jistě vykazuje znaky subjektivní.

Dále je nutné zmínit se o kategorii osob, které mají bydliště v jiném členském, než je stát pojištění. V této skupině se jedná o několik podskupin osob, jejichž nároky a nároky jejich nezaopatřených rodinných příslušníků je třeba zajistit. Nejprve bych uvedla pracovníky a přeshraniční pracovníky spolu s jejich nezaopatřenými rodinnými příslušníky (dále jen NRP) bydlícími v jiném státě, než je stát pojištění. Pracovníci a jejich NRP mají nárok na plný rozsah zdravotní péče ve státě bydliště. Pojem bydliště je vykládán v souladu s judikaturou ESD jako těžiště zájmů, místo, kde jsou nejsilnější majetkové, rodinné a další vazby pracovníka. Tyto osoby mají nárok na plný rozsah zdravotní péče též ve státě pojištění. Výjimku představují nároky NRP přeshraničních pracovníků ve státě pojištění. Tyto osoby mají nárok ve státě pojištění nárok na lékařsky nezbytnou péči. Dále může nastat situace, kdy NRP bydlí ve třetím státě, tzn. ve státě odlišném od státu pojištění i bydliště pracovníka. Tito NRP mají nárok ve státě bydliště na plnou zdravotní péči poskytovanou výpomocně na účet instituce státu pojištění pracovníka. V ostatních státech mají nárok na nezbytnou zdravotní péči. Nařízení dále upravuje nároky osob, pobírající důchod z jednoho členského státu a bydlících v jiném členském státě. Důchodci a jejich NRP pobírající důchod z jednoho členského státu a bydlící na území druhého státu, mají nárok na plnou zdravotní péči ve státě bydliště. Dávky jsou poskytovány v zastoupení a na účet instituce zdravotního pojištění státu, odkud je vyplácen důchod. Náklady jsou hrazeny formou jednorozhodných paušálních plateb. Co se týče jiných států než je stát bydliště, zde mají tyto osoby nárok na lékařsky nezbytnou, příp. vyžádanou péči. Tuto péči hradí instituce státu bydliště a ta také eventuelně poskytuje souhlas s vycestováním za vyžádanou péčí.

6.5.2 Procesní pravidla při uplatnění nároku na dávku

Při uplatnění nároku na dávku je do celého procesu zapojeno mnoho

institucí, což vyžaduje kompletní spolupráci.

Pro složitost celého postupu jsou zde nastavena určitá pravidla, která se při spolupráci jednotlivých institucí uplatňují. Bez nich by byl celý proces jen obtížně proveditelný. V oblasti věcných dávek se uplatní následující: nejprve kompetentní pojišťovna vystaví svému pojištěnci doklad o nároku, který může mít podobu EHIC nebo E formuláře. Podle povahy vystaveného dokladu pak pojištěnec ve druhém státě může postupovat několika způsoby. EHIC se předkládá přímo ve zdravotnickém zařízení, jinak je nutná registrace na místní pojišťovně. Zdravotní péče, poskytnutá zdravotnickým zařízením ve státě pobytu/bydliště e vyúčtována místní pojišťovně. Tato instituce má za úkol dohlédnout na to, zda zdravotní péče byla poskytnuta ve stejném rozsahu a za stejných podmínek jako vlastním pojištěncům. Zdravotnickému zařízení pak uhradí náklady na poskytnutou zdravotní péči v ceně, jakou by hradila vlastním pojištěncům. Tuto uhrazenou částku pak bude požadovat po kompetentní pojišťovně, a to prostřednictvím národních styčných orgánů. Podle toho, o jakou skupinu osob se jedná, jsou náklady hrazeny ve formě paušálních částek nebo ve skutečně poskytnuté výši.

6.6 Peněžité dávky v nemoci a mateřství, posuzování zdravotního stavu

Právní úprava této problematiky, která reaguje na nemoc jakožto sociální událost a zabezpečuje nároky osob s ní spojené, je současné době zakotvena v:- části III., kap. 1(čl.18-36) Nařízení 1408/71

- části IV., kap. 2(čl.16-34) Nařízení 574/72

Peněžitými dávkami ve smyslu Nařízení se pak rozumí dávky, jejichž účelem je nahradit příjem ušlý v důsledku nemoci nebo mateřství. Každý členský stát posuzuje věcný rozsah podle vlastních právních předpisů. V tom se také liší peněžité dávky od dávek věcných. V ČR se konkrétně jedná o všechny peněžité dávky plynoucí v ČR z nemocenského pojištění, tj.: -nemocenské

-peněžité pomoci v mateřství

-ošetřovné

-vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství

Osobní rozsah určují čl. 1 a 2 Nařízení 1408/71 a Nařízení 859/2003, které se týká příslušníků třetích států, a dále vnitrostátní předpisy.

Obecným pravidlem, které se v této oblasti uplatní, je princip sčítání dob pojištění. Pro nárok na dávku se v případě potřeby sčítají doby pojištění, zaměstnání nebo bydliště získané podle právních předpisů jednotlivých členských států nebo doby jim naroveň postavené, které tyto členské státy provádějí. Pro získání nároku na dávku platí právní předpisy státu, v němž je osoba pojištěna, a to i v případě, že oprávněná osoba v době vzniku nároku bydlí nebo pobývá na území jiného členského státu, než ve kterém je pojištěna. Tímto je tedy proveden princip jednoho pojištění. Na rozdíl od věcných dávek jsou peněžité dávky vypláceny kompetentní institucí, tedy institucí státu pojištění, přímo příjemci dávky. Tedy osoba zaměstnaná nebo OSVČ s bydlištěm na území jiného členského státu, než je stát kompetentní, a která zároveň splňuje podmínky podle právních předpisů kompetentního státu, má nárok na to, aby jí byly dávky vypláceny ve státě, kde má bydliště. Pravidla pro export dávek jsou zachycena v čl. 19 a 22 Nařízení 1408/71.

Výplata dávky se provádí podle pravidel kompetentního státu. Pro uplatnění nároku na dávku se používají tiskopisy E 115 až E119.

6.6.1 Posuzování zdravotního stavu

Z důvodu, že posuzování zdravotního stavu vystavení dokumentů potřebných k posouzení nároku na dávku a na její výplatu probíhá na území jiného členského státu než je stát pojištění, je nutná úzká součinnost mezi institucemi státu pobytu/bydliště a kompetentními institucemi. Jakými principy je tedy posuzování zdravotního stavu ovládáno: 1. Zdravotní stav zjišťuje a případně posuzuje instituce místa bydliště/pobytu podle právních předpisů a administrativních postupů, jimž podléhá, tato instituce zodpovídá za posouzení a poskytnutí všech potřebných informací a podkladů kompetentní instituci. Nejprve tedy dojde k posouzení zdravotního stavu z hlediska pracovní neschopnosti příslušným lékařem státu, kde pracovník pobývá či bydlí. Pokud lékař uzná pracovní neschopnost pracovníka, mělo by být potvrzení o pracovní neschopnosti do tří dnů od zahájení pracovní neschopnosti doručeno instituci pobytu/bydliště. Tato instituce je pak povinna neprodleně zaslat kompetentní instituci žádost o přiznání dávek nemocenského pojištění spolu s lékařskou zprávou, z níž by bylo možné posoudit zdravotní stav žadatele a předpokládanou délku pracovní neschopnosti.

2. O nároku na dávku rozhoduje kompetentní instituce podle právních předpisů a administrativních postupů, jimž podléhá. Pokud by kompetentní instituce rozhodla o ukončení pracovní neschopnosti ještě během pobytu pojištěnce na území jiného státu, musí být tato skutečnost kro,mě dotčené osoby oznámena na příslušném formuláři též instituci pobytu/bydliště. A naopak, jestliže k ukončení pracovní neschopnosti dojde ze strany lékaře nebo instituce pobytu/bydliště, musí být tato skutečnost oznámena ze strany této instituce pojištěnci a kompetentní instituci

3. Náklady spojené s dožádáním jdou k tíži instituce dožadující(čl.105 Nařízení 574/72)

6.6.2 Výpočet dávek

Stanovení výše dávek je upraveno v čl.23 Nařízení 1408/71 a v čl.105 Nařízení 574/72. Kompetentní instituce členského státu, jehož předpisy stanoví, že výpočet dávky se bude zakládat na průměrném výdělku nebo průměrných příspěvcích, určí tyto průměrné výdělky/průměrnou výši příspěvků výhradně s přihlédnutím k výdělkům/příspěvkům odpovídajícím těmto předpisům. Pokud předpisy kompetentní instituce stanoví, že jsou rozhodné standardní výdělky, přihlédnou pouze k nim nebo, kde je to vhodné, k průměrným standardním výdělkům. Při výpočtu dávek se aplikují výhradně české právní předpisy.

Vliv judikatury na oblast peněžitých dávek v nemoci a mateřství

Rozdílnosti v posuzování zdravotního stavu v členských státech často působí potíže v případě krátkodobých peněžitých nároků – v kvalitě, délce, rozsahu posouzení, v rozdílnostech při administrativním zpracování. V minulosti byla řešena ESD otázka závaznosti posouzení zdravotního stavu, konkrétně to byly rozsudky Rondone a Paletta. ESD učinil následující shrnutí: - nelze po pracovníkovi vyžadovat takovou součinnost, která by v praxi znesnadňovala uplatnění jeho nároků na dávky (není přípustné podmiňovat přiznání dávek tím, že se pracovník podrobí vyšetření na území kompetentního státu)

-problémy se správným zpracováním případu zaviněné institucí státu bydliště/pobytu nemůže být důvodem pro odmítnutí nároku

6.6.3 Nároky nezaměstnaných osob na peněžitě dávky v nemoci a mateřství

a) přeshraniční pracovníci

-pojem přeshraniční pracovník: zaměstnanec/OSVČ, která vykonává své povolání na území jednoho členského státu a bydlí na území druhého členského státu, do kterého se vrací zpravidla každý den nebo alespoň jednou za týden

-zcela nezaměstnaný přeshraniční pracovník má nárok na dávky v nemoci a mateřství podle předpisů státu svého bydliště, jako kdyby

podléhala těmto předpisům v době posledního zaměstnání(čl.25 odst.2 Nařízení 1408/71

b)atypický přeshraniční pracovník: také tento okruh osob má nárok na peněžité dávky podle předpisů státu bydliště, navíc má ale možnost zaregistrovat se po skončení zaměstnání rovněž na úřadu práce ve státě pojištění a nevracet se do státu, v němž měl bydliště v době svého zaměstnání. V takovém případě je pro poskytování peněžitých dávek kompetentní nadále ten stát, v němž pracovník vykonával výdělečnou činnost.

c)zcela nezaměstnaná osoba jiná než přeshraniční pracovník –tedy osoba, která skončila zaměstnání v jiném členském státě, není přeshraničním pracovníkem a vrátí se do státu svého bydliště

d)osoby, které mají bydliště na území státu pojištění, a které splňují podmínky státu pojištění pro vznik nároku na peněžité dávky nemocenského pojištění. Tyto osoby mají nárok na tyto dávky i na území členského státu, do kterého odešly hledat zaměstnání a kde onemocněly, avšak nejdéle na dobu tří měsíců a při splnění určitých formálních procedur.

6.6.4 Poskytování peněžitých dávek v nemoci a mateřství nezaměstnaným osobám

a)přeshraniční a zcela nezaměstnaní pracovníci s bydlištěm v druhém členském státě po skončení zaměstnání: zde se rozlišuje, kdy konkrétní sociální událost vznikne. Pokud by vznikla za trvání zaměstnání v ČR, vyplatí se celá dávka podobu trvání podpůrčí doby. Kdyby ale k sociální události došlo až po skončení zaměstnání, aplikuje se ode dne skončení zaměstnání čl.13 odst. 2 písm.f). Neplyne tedy ochranná doba a nárok na dávky se uplatní podle předpisů státu bydliště.

b)osoba s bydlištěm v ČR po skončení zaměstnání v jiném členském státě. Opět se rozlišuje, kdy dojde k sociální události, zakládající nárok na peněžité dávky nemocenského pojištění. Jestliže k sociální události dojde v době trvání zaměstnání v jiném členském státě, dávku poskytne cizí kompetentní nositel. Ale pokud taková situace nastane až poskočení takového zaměstnání, dávka se poskytne podle českých právních předpisů.

KAPITOLA 7

Dávky v invaliditě

7.1 Obecný úvod

Dlouhodobé poškození zdravotního stavu s sebou přináší negativní důsledky, které se projevují nejmarkantněji po stránce fyzické, ale nelze opomíjet ani hledisko psychické a zejména finanční. Závažné důsledky invalidity totiž musíme hledat v úbytku výdělečné schopnosti a růstu životních nákladů. Invaliditu označujeme jako sociální situaci dlouhodobou, výše zmíněnými znaky se odlišuje od nemoci, tedy sociální situace krátkodobé. Stát musí na takovou situaci reagovat, zpravidla se tak děje v rámci systému důchodového. I když důsledky invalidity jsou shodné, přesto v evropských systémech zaznamenáváme různé koncepce. Podle toho, na co se klade důraz, rozeznáváme invaliditu: - fyzickou- kritériem je zde zhoršený stav dotčené osoby, tedy diagnóza

- profesní- posuzuje se možnost výkonu původního povolání dotčenou osobou

- obecná- zde se do souvislosti dává zhoršení zdravotního stavu a pokles schopnosti výdělečné činnosti

- zbytková pracovní schopnost- tady vystupuje do popředí hledisko zachované schopnosti výdělečné činnosti

Ze vzájemné kumulace těchto hledisek pak v rámci koordinace sociálního zabezpečení vystupují do popředí dva postupy, a to systém typu A a systém typu B. V čem spočívá jejich odlišnost. Záleží na tom, zda se klade do relace výše dávky a doba pojištění. Tedy zda osoba musí být pojištěna v době, kdy dojde ke vzniku sociální události či zda taková podmínka vyžadována není.

7.2 Systém typu A

Státy spadající do tohoto systému zakládají nárok na dávky na tzv. materializaci rizika. Rysem tohoto systému je, že výše dávky neodvisí od celkové doby pojištění.

Ve výsledku to znamená toto: osoba má nárok na dávku, jakmile dojde k sociální události, a to bez ohledu na to, po jakou dobu pojištění trvá. Důležitá je existence pojištění v daném okamžiku, byť by třeba teprve začalo. Nepřihlíží se ani k délkám pojištění v minulosti nabytým, takže k pojištění, které sice trvalo určitou dobu v minulosti, nicméně v době vzniku sociální události již nikoli, se nebude přihlížet. Takže osoba může celý život pracovat v systému typu A, je v něm pojištěna, pak ale z něj vystoupí, začne pracovat mimo EU a dojde k sociální události, která má za následek invaliditu. Taková osoba nárok na dávku nemá.

7.3 Systém typu B

Tento systém odvozuje nárok na určitou výši dávky ze získané doby pojištění. Nezáleží na tom, zda v okamžiku vzniku události je osoba skutečně v systému pojištěna či nikoli.

Dávky v invaliditě jsou koncipovány jako dávky dlouhodobé, proto se jeví jako spravedlivé, že se na jejich poskytování nepodílí jen jeden stát. Tomu je tak např. u dávek v nezaměstnanosti. Zde se neuplatní integrační princip, ale náklady spojené s poskytováním dávek jsou rozprostřeny mezi více státy. Základní myšlenkou, ze které se vychází je to, že každý ze států, kde dotčená osoba pracovala, by měl nést svůj konkrétní podíl. Za vůdčí princip, který se v této oblasti uplatní, lze tedy považovat sčítání dob pojištění. I ostatní zásady koordinace zde ale nacházejí uplatnění v celém svém rozsahu, neznamená to, že by byly kvůli charakteru dlouhodobosti vyloučeny z aplikace. K těmto základním principům přistupuje ještě jeden významný prvek, a tím je stanovení stupně invalidity. Stanovení výše dávek je závislé na stanovení stupně invalidity po posouzení zdravotního stavu osoby. Problém je spatřován v tom, že jednotlivé členské státy mají svá vlastní pravidla, podle kterých postupují. V praxi by pak mohlo docházet k nežádoucím situacím, kdy podle jednoho členského státu by osoba byla invalidní plně a podle jiného třeba jen částečně. Nařízení 1408/71 proto přináší alespoň částečné řešení problému, kdy ve své Příloze V. vyjmenovává státy, které měly zájem o srovnání jejich právních řádů a srovnání jejich stupňů invalidity. O které státy se jmenovitě jedná? Jde o Francii, Belgie, Itálii a Lucembursko.

Praktické použití pak spočívá v tom, že pokud stát obsažený v Příloze V. stanoví určitý stupeň invalidity, jeho rozhodnutí je závazné i pro další státy uvedené v Příloze V., aniž by musely takové rozhodnutí zvláště přezkoumávat. Odpadávají tedy časové a tím i finanční náklady. Z uvedeného nízkého počtu států je ale zřejmé, že většina členských států zvolila cestu odlišnou, tedy že si posouzení zdravotního stavu provádí samy, podle svých právních předpisů a svými institucemi. Zda bude nalezena společná cesta pro všechny, to ukáže čas a nové zkušenosti.

Z této teoretické koncepce tedy vyplývají jednotlivé zásady, podle kterých se při koordinaci postupuje. Nyní se pokusím nastínit postup v jednotlivých praktických situacích. Modelově mohou nastat čtyři situace: -osoba podléhá jen systému typu A

-osoba podléhá jen systému typu B

-osoba podléhala nejprve systému typu A a následně typu B

-osoba podléhala systému typu B a poté typu A

První situace, tedy podřízenost systému typu A znamená, na základě materializace rizika, že nárok na dávky vzniká jen u jednoho státu, a to u toho, u kterého byla osoba pojištěna v době vzniku invalidity. Jde vlastně o výjimku z pravidla, že státy se podílí na celkové dávce.

Ve druhém případě bude celková výše dávky vypočítána podle metody dílčích důchodů. Je to logické, protože, jak už bylo řečeno, systém typu B váže výši dávky na dobu pojištění. Jednotlivé státy se tedy poměrně účastní na celkové výši dávky.

Třetí situace popisuje situaci, kdy pracovník během své pracovní kariéry přechází ze systému typu A do typu B. Nařízení se muselo s takovým stavem vypořádat, jinak by totiž mohlo nastat, že by nárok na dávku vůbec nevznikl nebo sice vznikl, ale částka by byla nepřiměřeně nízká. Docházelo by tedy k tomu, že osoba, která by celý život pracovala v jednom systému, by byla zvýhodněna oproti osobě, která využila pracovních nabídek také jiného systému.

A to se rozhodně neslučuje s koordinací. Východiskem je zde metoda dílčího důchodu. Pokud tedy byla osoba pojištěna alespoň v jednom systému typu B, musí každý členský stát, ve kterém byla pojištěna provést následující kroky:

Nejprve musí členské státy provést výpočet národního důchodu, a to na základě vlastních vnitrostátních pravidel. Následuje výpočet důchodu dílčího, tato fáze se rozpadá do dvou kroků. Vypočítá se výše důchodu, na kterou by daná osoba měla nárok, pokud by všechny doby pojištění získala podle právních předpisů daného státu. Finguje se situace, kdy si stát ostatní doby pojištění jakoby bere za vlastní. Poté je třeba výsledek vynásobit poměrem celkové doby pojištění k době získané v dotčeném členském státě. V závěrečné fázi se srovná výše důchodu dílčího a národního a osobě se vyplácá ta z částek, která je vyšší.

Konečně na poslední, čtvrtou situaci se použije obdobný výpočet popsaný výše. Kdyby situace nebyla vyřešena tímto způsobem, došlo by k nepřiměřenému zvýhodnění dotyčné osoby, protože by na dávce získal nepoměrně více. Takové zvýhodnění je z hlediska zásady rovnosti nepřijatelné.

7.4 Procesní postup a spolupráce institucí

Odlišnost systémů typu A a B se promítá i do postupu při podávání žádosti. Jednodušší je proces, pokud osoba podléhala jen předpisům typu A. Tedy má možnost výběru, zda žádost podá instituci státu, jehož předpisům podléhala v době vzniku pracovní neschopnosti nebo státu bydliště. Tato instituce pak žádost předá instituci státu, jehož předpisům osoba podléhala v době vzniku invalidity. Komplikovanější situace nastává v případě, kdy osoba minimálně jednou podléhala předpisům typu B. Spolupráce je pak obdobná jako u výpočtu starobních a pozůstalostních dávek. Spolupráce se ale neomezuje jenom na výměnu informací ohledně dob pojištění dané osoby, ale také o jejím zdravotním stavu. K tomuto účelu slouží formulář řady E 213 – Podrobná lékařská zpráva. Zpracovává ji instituce státu bydliště, která ji pak poskytuje ostatním institucím.

7.5 Změny v důsledku Nařízení 883/04

Jelikož rozlišování systémů na typ A a B s sebou přináší jisté praktické těžkosti, vycházel původní návrh tohoto Nařízení jen ze systému typu A. Důvodem by bylo nejen zjednodušení aplikace, ale také menší finanční náročnost. Přes všechny tyto klady nicméně došlo při projednávání v rámci orgánů Rady k návratu k rozlišování systémů typu A a B. Byla-li tato volba šťastnou, ukáže nastávající vývoj.

KAPITOLA 8

Dávky ve stáří a dávky pozůstalých

8.1 Dosažení určitého věku je vnímáno jako sociální událost, která přenáší povinnost uspokojování životních potřeb z jedince na stát. Každý stát na tuto sociální událost reagoval v průběhu svého historického vývoje tím, že si utvářel vlastní systém důchodového pojištění.

S ohledem na konkrétní přístup se pak na evropském kontinentě vytvářejí dva velké systémy, a to systémy založené na bismarkovské tradici (poskytují dávky osobám, které v nich byly pojištěny v závislosti na získání dob pojištění) a systémy tzv. univerzální systémy (poskytují dávky všem osobám, které v daném státě bydlí). Pokud jde o dávky pozůstalých, sociální událost zde spočívá ve ztrátě živitele, s důsledky snadno předvídatelnými. Úkolem státu pak je reagovat na snížený příjem v rodině. Zejména jde o dávky pro pozůstalého manžela a pro potomky.

Právní úprava obou typů dávek je podobná a z hlediska Nařízení 1408/71 ji nalézáme v rámci jedné kapitoly. Tyto dávky se řadí do dávek důchodových, kam patří ještě dávky v invaliditě. Z hlediska systematiky koordinace lze právní úpravu důchodových dávek rozčlenit takto:

Nařízení 1408/71

Invalidní důchody   část III kap.2 (čl. 37 - 43a)

Starobní, pozůstalostní důchody   část III kap.3 (čl.44 – 51a)

Prováděcí nařízení 574/72

Invalidní, pozůstalostní, starobní důchody   část IV kap.3 (čl.35-59)

8.2 Nejprve je nutné vymezit, které koordinační principy se v této oblasti uplatní, případně v jaké míře. Čili, stejně jako u ostatních dávek se uplatní všechny základní principy koordinace, přesto do popředí vystupuje princip sčítání dob pojištění. Dávky ve stáří a dávky pozůstalých jsou považovány za dávky dlouhodobé a je tedy spravedlivé, aby náklady na jejich vyplácení nesly všechny státy, ve

kterých byla dotčená osoba za svého aktivního života pojištěna. Tato metoda je pojmenována jako metoda dílčích důchodů.

Jde vlastně o ochranu důchodových nároků migrujících pracovníků. U těchto dávek tedy nepřichází v úvahu použití tzv. integračního principu, který je vhodný pro dávky krátkodobé. Zde dávku vyplácí ten stát, u něhož byla osoba naposledy pojištěna, a to i za doby pojištění druhého státu. K tomu navíc přistupuje specifikum těchto dávek, tím je to, že nárok na tuto dávku vzniká v každém státě v jiný okamžik. Každý stát má nastaven systém důchodového pojištění jinak, jako reakci na svůj historický vývoj. Úkolem koordinace je se s touto okolností vyrovnat a nastavit pokud možno spravedlivý systém. Nutno podotknout, že v praxi ne zcela bez obtíží.

8.3 Jaký je způsob výpočtu výše dávek ve stáří a pozůstalých

Stanovení výše dávky je rozloženo na dva kroky: - výpočet národního důchodu

- výpočet dílčího důchodu

Výpočet národního důchodu stanoví čl.46 (1) Nařízení 1408/71 – provádí se výhradně podle příslušných vnitrostátních právních předpisů (z.č.155/1995 Sb.), neberou se v úvahu doby pojištění, zaměstnání nebo bydlení získané v jiných členských státech. V některých případech tento způsob výpočtu odpadá, nelze jej provést, protože nebyla podle daných právních předpisů získána dostatečná doba pojištění. Např. v českém systému je tato doba stanovena na minimálně 25, resp. 15 let pojištění.

Výpočet dílčího důchodu podle čl. 46 (2) Nařízení 1408/71 sestává ze dvou kroků: a) výpočet teoretické výše dávky – tou je částka, kterou by daná osoba získala, kdyby celkovou dobu pojištění splnila v příslušném členském státě. Jedná se o určitou fikci, kdy jsou doby pojištění získané v jiných členských státech brány ze vlastní. Po tomto výpočtu následuje: za b) stanovení skutečné výše dávky odpovídající dobám pojištění splněným v daném členském státě

Matematicky by daná situace šla znázornit takto:

Důchod = teoretická výše x doba pojištění v čl. státě/celk.doba pojištění

Pokud jsou vypočteny oba typy důchodů (národní a dílčí), poslední krok spočívá ve srovnání jejich výše. Poživateli je vyplacen ten důchod, který je vyšší.

Pro ilustraci uvedu příklad: Migrující pracovník dosáhl důchodového věku, byl pojištěn 25 let v ČR, 5 let ve Velké Británii a následně 10 let ve Finsku. O důchod požádá v ČR.

a)ČR nejprve musí prozkoumat možnost, zda v jejím systému lze důchod přiznat. S ohledem na to, že náš důchodový systém vyžaduje právě 25 let pojištění, lze tento výpočet provést. Český důchodový systém podle z.č. 155/1995 se skládá ze základní fixní výměry 1 570 Kč a procentní výměry 1,5%.

Výsledný národní důchod se získá takto: $1\,570 + 1,5\% \times 25 \times 10\,000$ (výpočtový základ)

Částka národního důchodu činí tedy 5 320 Kč.

b)Dále ČR provede výpočet dílčího důchodu. Teoretická výše bude určena za celkové doby pojištění, tedy za 40 let.

$1\,570 + 1,5\% \times 40 \times 10\,000$ (výpočtový základ)

Teoretická částka je 7 570 Kč. Bude se muset ale ještě upravit vzhledem k poměru doby pojištění v ČR k celkové době pojištění.

$7\,570 \times 5/8 = 4\,730$ Kč.

Dílčí důchod činí 4 730 Kč.

Česká instituce následně provede srovnání výše obou částek, dotčené osobě bude vyplácet tu vyšší, tedy 5 320 Kč.

Instituce ve Finsku a ve Velké Británii provedou obdobné výpočty a ve výsledku bude daná osoba pobírat od každého státu samostatný důchod.

Někdy ale může nastat i taková situace, kdy doby pojištění nedosahují ani jednoho roku. S tímto počítá čl. 48 Nařízení 1408/71, který počítá s takovýmto řešením: na instituci se nepožaduje, aby přiznala dílčí důchod za dobu pojištění kratší než jeden rok, pokud sama tato doba nepostačuje k získání nároku na dávku podle jejích právních předpisů. Pokud jsou tyto podmínky splněny, postupují instituce členských států takto:

a) všechny členské státy, ve kterých byla osoba účastna pojištění, zahrnou tuto dobu do výpočtu teoretické výše důchodu, při dílčení teoretické výše ji však nezahrnou do celkové doby pojištění

b) pokud by pravidlo stanovené v čl. 48 vedlo k tomu, že dávku nepřizná žádný stát, přizná důchod pouze ten stát, ve kterém po sečtení všech dob osoba získá nárok na důchod. Pokud by takových států bylo více, poskytne dávku ten stát, ve kterém byla osoba pojištěna naposled.

Takové řešení je výhodné pro instituce členských států, i pro samotného pracovníka, který se pak neocitne zcela bez nároku na důchod.

Příklad: Žadatel o důchod byl pojištěn: 10 měsíců v ČR, 15 let (180 měsíců) v Rakousku, 5 let (60 měsíců) v Itálii.

V ČR nevznikne nárok na starobní důchod.

Rakousko a Itálie sestaví teoretickou výši dávky za celkovou dobu pojištění = 250 měsíců

Výpočet dílčího důchodu v Rakousku: $250 \times \underline{180 \text{ měsíců}}$

240 měsíců

Výpočet dílčího důchodu v Itálii: $250 \times \underline{60 \text{ měsíců}}$

240 měsíců

Přepočet důchodu přiznaného před vstupem do EU – čl. 94(5) až (7) Nařízení 1408/71 stanoví následující podmínky:

-důchod přiznán před 1.5. 2004

- klient byl důchodově pojištěn v ČR a v jiném členském státě
- přepočítání se provádí na žádost, a to prostřednictvím OSSZ nebo nositele pojištění jiného členského státu
- je-li to výhodné, důchod se navýší (od 1.5. 2004, max. však 3 roky zpětně od podání žádosti)

8.4 Uplatnění žádosti o důchod v ČR

- žádost o důchod se uplatní u místně příslušné OSSZ
- žadatel uvede, že byl pojištěn v některém členském státě EU
- OSSZ se žadatelem sepíše příslušné přílohy a formuláře nezbytné pro uplatnění žádosti vůči jinému členskému státu
- ČSSZ odešle příslušné E- formuláře kompetentní instituci v jiném členském státě

KAPITOLA 9

Dávky v nezaměstnanosti

9.1 Obecný úvod

Ztrátu zaměstnání považujeme za negativní sociální událost s dopady hlavně ve sféře ekonomické. Pozornost tomuto fenoménu věnují právní řády jednotlivých států, ale ani mezinárodní pole nezůstává pozadu. Z české právní úpravy je to zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, který upravuje, za jakých podmínek se osoba může stát uchazečem o zaměstnání a kdy jí vzniká nárok na podporu v nezaměstnanosti. Je tedy vcelku logické, že dávky v nezaměstnanosti patří do věcného rozsahu Nařízení 1408/71.

9.2 Základní principy koordinace

Opět se zde objevují základní principy koordinace, ale s jistou modifikací. Ta se týká sčítání dob pojištění – lze ho totiž realizovat jen ohledně zaměstnanců, OSVČ jsou vyloučeny. Další změna se pak týká toho, jakým způsobem je sčítání prováděno. Záleží totiž na tom, zda kompetentní vyžaduje pro získání dávek v nezaměstnanosti splnění dob zaměstnání nebo dob pojištění. Další omezení nacházíme u dalšího principu koordinace, u exportu dávek. Poskytování dávek do jiného členského státu je totiž časově omezeno. Koordinace a určení kompetentního státu se pak odvíjí od toho, zda dotčená osoba je běžným migrujícím pracovníkem či pracovníkem příhraničním nebo tzv. atypickým. Kompetentní stát určuje čl. 13 odst. 2 písm. f) Nařízení, ovšem s výjimkami zakotvenými v čl. 71, který se týká dvou posledních kategorií pracovníků. Jak se tedy podle čl. 71 postupuje: u přeshraničních pracovníků se rozlišuje, zda pracovník je částečně/přerušovaně nezaměstnaný, pak kompetentním státem je stát posledního zaměstnání. Jinak je tomu v případě, že přeshraniční pracovník je zcela nezaměstnaný, pak podléhá předpisům státu bydliště. U atypických pracovníků, tedy osob, které nesplňují charakteristiku příhraničního pracovníka, nicméně po dobu posledního zaměstnání měla bydliště v jiném členském státě. Taková osoba má pak možnost volby, zda se zaregistruje a požádá o dávku ve státě svého posledního zaměstnání

nebo ve státě svého bydliště. U běžného migrujícího pracovníka je příslušným stát posledního zaměstnání, který poskytuje dávku podle svých předpisů a na svůj účet, a který v případě potřeby vezme do úvahy i doby zaměstnání/pojištění získané v jiném členském státě.

Takto Nařízení vystihuje běžné situace. Může ale nastat i případ takový, kdy nezaměstnaná osoba odchází hledat zaměstnání do jiného členského státu. Je nutné, aby nároky takové osoby byly zajištěny, tedy aby jí dávka byla zachována. K tomu, aby nároky byly zachovány, je třeba splnit podmínky stanovené v čl.69 jako podmínky exportu. Jde o následovné:

- evidence na úřadu práce v členském státě, existence nároku na dávky
- tato registrace musí trvat minimálně čtyři týdny
- včasná registrace u příslušné instituce jiného členského státu, zpravidla do sedmi dnů
- časové omezení doby exportu, maximálně tři měsíce
- zachování nároku na dávku – při návratu před uplynutím doby exportu

Sčítání dob pojištění: čl.67 rozlišuje, zda vznik nároku je podmíněn dobou pojištění nebo dobou zaměstnání:

- podmínění dobou pojištění – zohledňuje se doba pojištění v ostatních členských státech, z doby zaměstnání se zohledňuje jen ta, která by byla považována za dobu pojištění
- podmínění dobou zaměstnání – zohledňuje se doba zaměstnání i pojištění

Základní pravidlo pak stanoví, že sčítá stát, dle jeho předpisů byla naposledy plněna doba pojištění, s výjimkou, že u přeshraničních pracovníků a atypických přeshraničních pracovníků, kteří uplatňují nárok na dávky ve státě svého bydliště, sčítá stát bydliště.

Výpočet dávky v nezaměstnanosti: základní pravidlo – vychází se z výdělku v posledním zaměstnání – předpokladem je, že poslední zaměstnání bylo ve státě, který rozhoduje o dávce.

Ale i tady se uplatní výjimky:-poslední zaměstnání bylo kratší než čtyři týdny, pak se vychází z ekvivalentního výdělku

-přeshraniční pracovník zcela nezaměstnaný- skutečný výdělek (rozsudek Fellingner 67/79)

9.3 Přehled hlavních změn v Nařízení 883/04

- koordinace dávek v nezaměstnanosti se bude vztahovat i na osoby samostatně výdělečně činné, zatím ale není určeno, z čeho se bude vypočítávat výše dávky
- přeshraniční pracovník zcela nezaměstnaný stále může uplatnit nárok na dávky jen ve státě bydliště, ale s tím, že stát posledního zaměstnání bude do určité míry kompenzovat náklady na dávky
- výpočet dávky u přeshraničního pracovníka – zapracování judikatury
- možnost prodloužit dobu exportu dávek na šest měsíců
- přímá výplata při exportu

KAPITOLA 10

Rodinné dávky

10.1 Úpravu této problematiky obsahuje kapitola 7 nařízení 1408/71, konkrétně články 72-76a. V Nařízení 574/72 pak jde o články 85-89.

Rodinné dávky reagují na sociální událost, kterou je v tomto případě samotná existence rodiny. Jejich smyslem je přispět na pokrytí nákladů rodiny, zejména souvislosti s narozením a výchovou dětí. Pod kategorií rodinných dávek tedy spadají všechny věcné a peněžité dávky určené k úhradě rodinných nákladů. Jedná se tedy o periodické peněžité dávky poskytované v závislosti na počtu a připadá-li to v úvahu i věku rodinných příslušníků. Takto vymezuje rodinné dávky čl.1 Nařízení.

10.2 Rodinné dávky a základní principy koordinace

I v této oblasti se projevují základní principy koordinace, i když v poněkud modifikované podobě, zejména se jedná o princip rovného zacházení a princip použití předpisů jednoho právního řádu.

Rovnost nakládání

U tohoto principu vystupuje do popředí povaha rodinných dávek, jejichž smyslem je uspokojování potřeb rodiny. Stát, ve kterém živel rodiny vykonává výdělečnou činnost je odlišný od státu, v jehož prostředí se pohybují ostatní rodinní příslušníci. Bývá sporné, jak s tímto případem požadavek rovnosti vykládat. Výsledkem četných úvah je pak myšlenka, že cílem rovného nakládání je zajistit stejné postavení domácím i zahraničním pracovníkům. Příslušnou institucí pro přiznání, určení výše a výplatu dávek je instituce státu, kde je práce vykonávána. Navíc je ale stanovena povinnost státu bydliště poskytnout případný doplatek mezi dávkou vyplácenou příslušným státem a dávkou, na níž by rodina měla nárok podle předpisů státu bydliště. Jestliže taková situace nastane, odpovídá výsledná dávka vlastně předpisům státu bydliště, když se na ní podílí oba státy. Ohledně tohoto principu je nutné zmínit dvojkolejnou úpravu, kterou Nařízení obsahovalo ve prospěch Francie až do průlomového rozsudku *Pinna*, na jehož základě došlo ke zrušení onoho problematického článku 73, konkrétně jeho odstavce 2.

Podle znění jeho odstavce 1 vyplácely všechny příslušné státy, s výjimkou Francie do států bydliště rodinných příslušníků rodinné dávky ve výšinné právními předpisy příslušného státu. Odstavec 2 dával Francii jisté privilegium v tom, že mohla podmínit výplatu dávek v plné výši bydlištěm na území Francie. Do ostatních států pak mohla vyplácet rodinné dávky jen do té výše, na kterou by dotčená osoba měla nárok podle předpisů státu bydliště. V roce 1988 tedy ESD rozhodl, že pro dvojí úpravu není důvod a čl.73 odstavec 2 zrušil.

Aplikace právních předpisů jednoho státu

Také tento princip je prolomen, to souvisí s výše popsanou situací, s rovností zacházení, kdy stát bydliště poskytuje doplatek dávky, je-li podle jeho předpisů vyšší. V této souvislosti je vhodné zmínit rozsudek *Kuusijarvi*, který se dotýkal určení příslušnosti k právním předpisům jako takové. Jde o čl.13 odst.2 písm.f) Nařízení, na jehož základě osoba, která přestane vykonávat výdělečnou činnost v jednom státě a přesune své bydliště na území jiného státu, ve kterém ale také nezačne výkon práce, podléhá nadále výlučně právním předpisům státu bydliště.

Další principy, tedy princip sčítání dob pojištění a export dávek, se uplatňují ve své obecné podobě.

Pravidla přednosti při poskytování rodinných dávek

Obecným pravidlem pro výplatu dávek je, že ji vyplácí stát, ve kterém migrující pracovník vykonává svou výdělečnou činnost. Tato situaci je modelová a nejjednodušší. V praxi ale dochází k situacím nepoměrně složitějším, které se posuzují právě podle pravidel přednosti. To znamená, že pokud by rodiče vykonávali zaměstnání ve dvou státech, rozhodovalo by bydliště dětí, jestliže se shoduje s místem výkonu práce jednoho z rodičů. Je-li bydliště dětí ve třetím státě, státy zaměstnání rodičů se o dávku podělí. V těchto případech platí to, co bylo uvedeno o doplatcích na dávku od druhého státu, pokud by dávka přiznaná podle jeho předpisů byla vyšší.

Ověřování skutečností a plnění podmínek v jiném členském státě

Agenda rodinných dávek je poměrně složitá a náročná, vyžaduje úzkou spolupráci mezi institucemi. K tomuto účelu slouží formuláře řady E 400.

Pro ilustraci uvedu příklady některých tiskopisů:

E 401 – potvrzení o skladbě rodiny

E 402, E403 – potvrzení o studiu

E 404, E 407 – lékařská potvrzení

E 411- žádost o informace o nároku na dávky ve státě bydliště rodinných příslušníků

E 001 – obecný formulář pro žádost o informace, urgence, sdělení

Jak probíhá spolupráce mezi institucemi v praxi: migrující pracovník uplatňuje svoje nároky u příslušného úřadu v zemi, kde vykonává výdělečnou činnost, a to na tiskopisech k tomuto účelu určených. Tato instituce vyplní část A, kterou zašle příslušné instituci podle místa bydliště žadatele. Děje se tak prostřednictvím styčného orgánu nebo přímo. Dotčená instituce potom vyplní, potvrdí a zašle zpět část B příslušného formuláře.

Rozsudky ESD, které ovlivnily oblast rodinných dávek:

C-153/84 Ferraiolli – stanovil povinnost vyplácet vyrovnávací doplatek

C- 275/96 Kuusijarvi – rodičovský příspěvek jako rodinná dávka

C-326/06 Bosmann – rodinné dávky pro děti bydlící v jiném státě

Spojené případy C-245/94 a C-312/94 Hoever a Zachow – pojem rodinné dávky

10.3 Koordinační praxe v ČR

Rodinné dávky = dávky státní sociální podpory podle zákona č. 117/1995 Sb., které podléhají pravidlům koordinace podle Nařízení 1408/71:

-přídavek na dítě

-rodičovský příspěvek

-opakující se dávky pěstounské péče

-sociální příspěvek (Příloha IIa)

Sociální výhody = ostatní dávky státní sociální podpory, u kterých se postupuje podle Nařízení 1612/68

-příspěvek na bydlení

-porodné

-jednorázové dávky pěstounské péče

Uplatnění Nařízení 1408/71 a 1612/68 v řízení o dávkách státní sociální podpory: -aplikace Nařízení znamená prolomení podmínky trvalého pobytu, která je dána § 3 zákona č.117/1995 Sb.

-určení příslušnosti k právním předpisům

-vlastní rozhodování o dávce probíhá v souladu s národní legislativou, aplikace Nařízení se nerovná přiznání dávky

KAPITOLA 11

Institucionální zabezpečení koordinace v ČR, procesní pravidla organizace

11.1 Je patrné, že koordinace sociálního zabezpečení představuje velmi rozsáhlou a také velice složitou oblast. Bez organizačního uspořádání a spolupráce jednotlivých institucí by byla jen těžko proveditelná. Tedy procesní pravidla přispívají k efektivnímu a pokud možno bezproblémovému provádění koordinace sociálního zabezpečení. Nelze si ale představit, že koordinaci provádějí nějaké zvláštní, jen pro tyto účely vytvořené instituce. To by vyžadovalo velké finanční investice. Tuto oblast spravují stejné instituce, které fungují ve sféře sociálního zabezpečení v jednotlivých členských státech. Za zvláštní typ lze považovat tzv. styčné orgány jednotlivých států zřízené právě za účelem koordinace. Takové orgány jsou v tomto ohledu jedinou výjimkou. Příkladem takového orgánu v ČR je Centrum mezistátních úhrad(CMU), jedná se o styčný orgán v oblasti zdravotní péče.

11.2 Institucionální zabezpečení koordinace v ČR

Strukturu orgánů zajišťujících koordinaci tvoří příslušné úřady, kterými jsou Ministerstvo práce a sociálních věcí a Ministerstvo zdravotnictví. Dále zde agendu pro určité kategorie osob vykonávají: Ministerstvo obrany pro vojáky z povolání, Ministerstvo vnitra pro dávky vyplácené policistům, Ministerstvo spravedlnosti zajišťující výplatu dávek příslušníkům vězeňské služby a Ministerstvo financí pro příslušníky celní správy. Dále koordinační nařízení rozeznávají kompetentní instituce(instituce, u které je dotčená osoby pojištěna v době, kdy se poskytuje dávka),v ČR jsou to tyto:- zdravotní pojišťovny v oblasti věcných dávek zdravotní péče

- ČSSZ a okresní správy sociálního zabezpečení pro oblast peněžitých dávek nemocenské

- zaměstnavatelé v oblasti dávek při pracovním úrazu a nemoci z povolání

- úřady práce pro dávky

v nezaměstnanosti a dávky rodinné

- ČSSZ v oblasti dávek důchodových

Pro příslušníky ozbrojených sborů pak působnost kompetentních orgánů vykonávají příslušná ministerstva, jmenovaná výše.

Institucemi v místě pobytu či bydliště jsou: - zdravotní pojišťovny pro kategorii věcných dávek zdravotní péče

- ČSSZ pro peněžité dávky

nemocenské, důchodů nebo peněžité dávky vyplácené při pracovním úrazu a nemoci z povolání

- úřady práce pro oblast

rodinných dávek a dávek v nezaměstnanosti

Styčnými orgány, tedy orgány zřízenými výslovně za účelem koordinace je již zmiňované centrum mezistátních úhrad pro věcné dávky zdravotní péče, ČSSZ pro peněžité dávky nemocenské a důchodů a dále Ministerstvo práce a sociálních věcí pro dávky v nezaměstnanosti, dávky rodinné a dávky vyplácené zaměstnavatelem při pracovním úrazu a nemoci z povolání.

Případné otázky související s příslušností k právním předpisům řeší ČSSZ.

11.3 Procesní pravidla koordinace

K zajištění fungování koordinace je nutné, aby mezi sebou jednotlivé instituce členských států komunikovaly. Co tedy spolupráci umožňuje a jak probíhá. Nejprve je potřeba zajistit, aby instituce v jednotlivých členských státech vůbec věděly, s kým mají komunikovat v ostatních členských státech, kdo tam jednotlivou agendu zajišťuje. Příslušné instituce jsou popsány v Nařízení 574/72, a to v přílohách I, II, III, IV a X. Takové řešení ale praxí není hodnoceno jako nejšťastnější, zřejmě

efektivnější by bylo vést takové seznamy elektronicky, které by zcela jistě pružněji reagovaly na nastalé změny. S tím také počítá Nařízení 883/04.

Další krok pak spočívá již v komunikaci samé, která se děje pomocí E-tiskopisů. Pro jednotlivé dávky pak existují příslušné číselné řady, např. pro dávky v nezaměstnanosti E-200, atd. Výjimku zde představuje Evropský průkaz zdravotního pojištění – EHIC. Podstatné je, že tyto formuláře nesou shodné údaje ve shodných polích, takže odpadá jazyková překážka.

Dalším předpokladem pro usnadnění spolupráce, je vytyčení^o obecných pravidel pro spolupráci. Základním požadavkem je důvěra v postup dané spolupracující instituce. Princip důvěry lze tedy označit jako hlavní, zajisté ale není jediným postulátem ovládajícím tuto oblast. Jaké jsou ty další, tak určitě povinnost přistupovat k nadnárodní agendě, jako by šlo o vlastní, národní úkoly. Také je třeba zajistit komunikaci v národních jazycích, jelikož instituce mezi sebou nespolupracují jen pomocí zmiňovaných tiskopisů. Spolupráci také usnadňuje to, že si příslušné úřady vyměňují informace o změnách ve svých právních rádech. Toto je důležité z toho důvodu, že je požadován přehled o právních předpisech jednotlivých států a tato výměna informací jistě tuto povinnost usnadní. Dále je třeba se vypořádat s ochranou osobních údajů. Pro přenos těchto údajů na území druhého státu je stanovena příslušnost právních předpisů předávajícího státu, jejich zpracování se pak řídí předpisy státu přijímajícího. Použití k jinému účelu je možné jen se souhlasem dotčené osoby. Co se finanční stránky dotýká, dalším obecným pravidlem spolupráce je osvobození dokumentů a osvědčení potřebných pro provádění nařízení od správních poplatků. Pokud je potřeba provést lékařskou prohlídku, může být taková prohlídka provedena na žádost kompetentní instituce institucí v místě pobytu či bydliště. Dalším podstatným principem, ve kterém spatřuji výhodu pro migrující pracovníky, kteří zcela jistě mohou mít problém učinit podání ve správné lhůtě správné instituci je následující: podání, prohlášení nebo odvolání, která měla být do určité doby předložena orgánu, instituci či

---

^otato pravidla jsou řešena především v čl.84 Nařízení 1408/71

soudu podle národních předpisů, které tato instituce provádí, se považují za řádně podané i v případech, kdy byly v dané lhůtě předloženy odpovídajícímu orgánu, instituci či soudu jiného členského státu.

Další pravidla spolupráce se pak týkají: oznamovací povinnosti mezi institucemi a pojišťenci, spolupráce při výběru pojistného, výkonu rozhodnutí a náhradě škody a spolupráce institucí při úhradě nákladů za poskytnuté dávky.

KAPITOLA 12

Zmapování přípravy na koordinaci v ČR, současná aplikace a problémy

Když se pokusím shrnout výchozí situaci po přístupu České republiky do Evropské unie, jednalo se o velkou neznámou a zároveň veliký příslib do budoucna. Členství v tomto nadnárodním celku přináší státům pozitivní přínosy v celé řadě oblastí, ale také nutnost vypořádat se se spleťou sítí evropského práva, se kterým budou již neodděleně spojené.

V každodenní praxi budou konfrontovány s požadavky z nich vyplývajícími. Nesplnění požadavků spočívajících v řádné implementaci právních norem pak ve svých důsledcích může vést až před Evropský soudní dvůr.

V oblasti sociálního zabezpečení, které nás zajímá, nebyla situace jiná. Jednalo se o zcela neznámou oblast, kterou bylo nutné prostudovat a vypracovat vodítka pro její použití. Dá se říci, že cíle bylo uspokojivě dosaženo, i když bude nutné neustále sledovat další vývoj a práce tak vlastně nikdy neskončí. Ale toto platí jistě pro celou oblast komunitárního práva, nejen pro pole koordinace sociálního zabezpečení. Je ale nutné, v zájmu podání uceleného obrazu, vrátit se na začátek. V rámci přístupových prací musela být vyřešena otázka, jak uspokojivě uchopit celou tuto oblast, aby splnila vytyčené požadavky. Ve své podstatě šlo o přechod na nový systém, se kterým nebyly dosud žádné zkušenosti, kromě několika smluv postavených na °principu pojištění. Prvně bylo třeba vyřešit, jaký přístup zvolit, aby se očekávaný výsledek dostavil. Nakonec se sáhlo ke kombinaci dvou přístupů, a to aktivního a pasivního. Aktivní stránka spočívala ve sjednávání bilaterálních smluv postavených na obdobných pravidlech a postupech, jaká obsahují evropská koordinační nařízení. Pasivní stránka spočívala v konzultacích s experty z jiných států, kteří se podělí o své zkušenosti, a tak přispějí k řešení sporných otázek.

°V tom lze spatřovat návrat k principům, které v československé praxi existovaly před rokem 1948

Tato forma, tedy tzv. twinningové projekty sice přinesly odpovědi na kladené otázky jen částečně, přesto je nutné je hodnotit kladně, zejména twinning s Finskem, který probíhal od srpna 2002 do září 2003. Cílem bylo vypracování manuálů, které by českým institucím pomohly uvést aplikaci koordinačních předpisů v život.

Jednalo se převážně o složité problémy, které by mohly činit výkladové problémy. Bylo nutné zaškolit pracovníky, a to nejen ČSSZ, úřadů práce a zdravotních pojišťoven, ale jednalo se také o poskytovatele zdravotní péče. Také technické zabezpečení aplikace se stalo důležitou oblastí, kterou bylo nutné zabezpečit, zejména příprava počítačových programů a dostupnost E-tiskopisů. Bez náležitého technického zázemí by provádění koordinace nebylo možné.

Co do aktivní stránky přípravy, ČR byla počátkem 90.let vázána celou řadou smluv na integračním principu, takže bylo nutné se přeorientovat na uzavírání smluv proporcionalních, založených principech podobným koordinačním. Opět pro nás velká neznámá, zvláště, pokud jsme byli zvyklí na jeden uniformovaný styl. Další problém se objevil v souvislosti s použitím takových smluv, které byly schvalovány jako prezidentské. Neměly statut lidskoprávních smluv, a proto by jejich aplikace byla vyloučena v těch ustanoveních, ve kterých by byla v rozporu s českými zákony. Snahou o řešení této svízelné situace bylo nejprve vložení tzv.transformační klauzule, tedy ustanovení o nepoužitelnosti takových zákonů v situacích, které jsou prezidentskou mezinárodní smlouvou upraveny jinak. Konečným řešením byla ale až novela Ústavy v roce 2001, která v článku 10 obecně stanovila přednost mezinárodních smluv schválených Parlamentem ČR a ratifikovaných prezidentem, před českými zákony. První Smlouvou o sociálním zabezpečení, která vstoupila v platnost, byla smlouva s Chorvatskem. Stalo se tak v červenci 2000. Problematické na této smlouvě bylo to, že až do roku 2002 neexistovalo tzv. Správní ujednání, tedy dohoda o administrativních postupech. Znamenalo to mimo jiné i to, že nároky, které po tuto dobu dvou let vznikaly, nebylo možné uplatnit. Důsledky je možné si snadno představit.

První smlouvou, která platila od počátku v plném rozsahu, byla až Smlouva o sociálním zabezpečení s Rakouskem, která vstoupila v platnost v červenci 2001. Z dalších smluv nutno připomenout Smlouvu o sociálním zabezpečení s Německem, a dále Smlouva o sociálním zabezpečení s Lucemburskem. Tato je zvláštní tím, že obsahovala princip vzdání se úhrad za dávky poskytnuté na území jednoho státu výpomocně jménem instituce druhého členského státu. Aplikace těchto smluv se neobešla bez problémů, zejména šlo o příslušnost k českým právním předpisům a rovnost zacházení.

Na závěr této kapitoly je nutné zmínit, že problémy s aplikací vznikaly a do budoucna vznikat budou. Je to cena za konsensus mezi 31 členskými státy. Existuje snad lepší řešení?

ZÁVĚR

Evropská integrace je složitý proces, který přináší kromě zřejmých výhod i jistá rizika. Tyto problémy pramení nejen ze spletnosti právních předpisů, ale jistě i ze složitosti oblasti, kterou daná úprava reflektuje. Jednou z těchto oblastí je problematika sociálního zabezpečení, která s důsledným prováděním volného pohybu osob nabývá na aktuálnosti. Jedná se o proces, jehož existenci lze zmapovat ve vývoji dějin lidstva již od středověku, ale právě integrace mu dává nový rozměr. Naráží na stále nové úkoly odrážející aktuální problematiku.

Složitost úpravy vyplývá z toho, že smyslem není, a ani nemůže být, důsledné sjednocení právních úprav zúčastněných států, jak tomu bývá v jiných oblastech, ale jde o stanovení určitých pravidel aplikace. Taková pravidla lze považovat za typ kolizních norem, která vlastně odpovídají na otázku, jak v nastalé situaci postupovat, aby se dosáhlo výsledku. Dá se tedy stručně shrnout, že v oblasti sociálního zabezpečení hovoříme o koordinaci norem, nikoli o přesném nastavení úpravy.

Zabezpečení osob v důsledku nepříznivé sociální situace je tedy problém, který je řešen od počátku lidstva, vždy s menším či větším úspěchem, v závislosti na sociálním a ekonomickém vývoji společnosti. Lze tu spatřovat různé etapy, odrážející sociální realitu v daném období. Cesta vedla od primitivního zabezpečení starých a nemocných osob v prvobytně pospolných společnostech až po vyspělé institucionalizované formy zabezpečení, jak je známe dnes. Nadnárodní aspekt přináší právě evropská integrace, z našeho pohledu nová oblast, které je třeba se přizpůsobovat, byť přináší aplikační problémy. Česká republika je na začátku cesty a teprve čas ukáže, zda jsme zcela zvládli přesně vystihnout všechna úskalí.

A právě zmapování vývoje integrace a její odraz v aplikační praxi v ČR s důrazem na aktuální problematiku je cílem této diplomové práce.

Co-ordination of national social security legislations, application in Czech Republic

THE RÉSUMÉ OF THIS WORK

REGULATION (EEC) No 1408/71 OF THE COUNCIL of 14 June 1971 on the application of social security schemes to employed persons and their families moving within the Community.

Co-ordination of national social security legislations is one of the most discussed theme, nowadays. We can see a long history of this very complicated problem. Very important part on this scene plays The Court of Justice of European Communities during its judgements. This opinions make a very important part of co-ordination at present.

Whereas the provisions for co-ordination of national social security legislations fall within the framework of freedom of movement for workers who are nationals of Member States and should, to this end, contribute towards the improvement of their standard of living and conditions of employment, by guaranteeing within the community firstly equality of treatment for all nationals of Member States under the various national legislations and secondly social security benefits for workers and their dependents regardless of their place of employment or of residence.

Persons covered: this Regulation shall apply to workers who are or have been subject to the legislation of one or more Member States and who are nationals of one of the Member States or who are stateless persons or refugees residing within the territory of one of the Member States, as also to the members of their families and their survivors.

This Regulation shall apply to all legislation concerning the following branches of social security: 1) sickness and maternity benefits

2) invalidity benefits

3) old-age benefits

4) survivor's benefits

5) benefits in respect of accidents at work and occupational diseases

6) death grants

7) unemployment benefits

8) family benefits

So, this Regulation is very important nowadays, and we can say, that its role to the future will be more and more necessary. But, nobody knows, what the future brings...

3 keywords: Regulation

co-ordination

benefits

3 klíčová slova: Nařízení

koordinace

dávky

Seznam literatury:

Koldinská, K., Pikorová, G., Švec, L., Tomeš, I.: Sociální zabezpečení osob migrujících mezi státy EU, 1.vydání, Praha: C.H.Beck, 2007

Koldinská, K., Tomeš, I.: Sociální právo EU, 1.vydání, Praha: C.H.Beck, 2003

Troster, P. a kol.: Právo sociálního zabezpečení, 4.vydání, Praha: C.H.Beck, 2008

Bauer, J.: Sociální zabezpečení osob pohybujících se v rámci EU, Praha: MPSV, 2002

Články:

Bauer, J.: Koordinace sociálního zabezpečení v rámci EU, Sociální politika, 1998, č.12

Internetové zdroje:

CMÚ – www.cmu.cz

ČSSZ – www.cssz.cz

ESD a jeho judikatura – <http://eur-lex.europa.eu>

MPSV – www.mpsv.cz